

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİNİN DİYARBAKIR VE
MARDİN TURİZMİNE ETKİSİ: TUR OPERATÖRLERİ VE REHBERLER
ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA**

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR

**Temmuz-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİNİN DİYARBAKIR VE
MARDİN TURİZMİNE ETKİSİ: TUR OPERATÖRLERİ VE REHBERLER
ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA**

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa DOĞAN**

**Temmuz-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Ayşe Gül Öncülokur tarafından hazırlanan “**Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Diyarbakır ve Mardin Turizmine Etkisi: Tur Operatörleri ve Rehberler Üzerinden Bir Araştırma**” adlı tez çalışması 31/07/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Mustafa Doğan
(Danışman)

.....

Üye

Doç. Dr. Emel ADAMIŞ

.....

Üye

Doç.Dr. S.Emre DİLEK

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR

31/07/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİNİN DİYARBAKIR VE MARDİN TURİZMİNE ETKİSİ: TUR OPERATÖRLERİ VE REHBERLER ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR

**Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Mustafa DOĞAN

2024-65 Sayfa

Jüri

**Danışman: Doç. Dr. Mustafa Doğan
Doç.Dr. Emel ADAMIŞ
Doç. Dr. S. Emre DİLEK**

Tez çalışmasında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip oldukları somut olmayan kültürel miras değerlerine tur program içeriklerinde ne kadar yer verildiği ve hangi değerlerin program içeriğinde yer aldığını tespit etmek ayrıca da Mardin ve Diyarbakır şehirlerine düzenlenen turlarda görev alan rehberlerin, tur esnasında şehirlerin somut olmayan kültürel miras değerlerinden sıklıkla hangilerinden yararlandığını ölçmek ve bu değerlerin turizmde önemini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamını Mardin ve Diyarbakır'a seyahat düzenleyen tur acenteleri ve bu şehirlerde rehberlik mesleğini icra eden bireyler oluşturmaktadır. Çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel yöntem kullanılmıştır. 20 seyahat acentesinin Mardin ve Diyarbakır tur içerikleri analiz edilmiştir. Ve kartopu örnekleme yöntemi ile soru formu aracılığıyla 6 rehber ile görüşme sağlanmıştır. İçerik analizi ve soru formu aracılığı ile elde edilen veriler doğrultusunda; tur program içeriklerinde Mardin şehrinin somut olmayan kültürel miras unsurlarına Diyarbakır şehrine oranla daha fazla yer verildiği, ancak yer verilen somut olmayan kültürel miras unsurlarının birbirlerinden bir farkı olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca ticari amaç doğrultusunda somut olmayan kültürel miras değerlerine tur program içeriklerinde yer verildiği, özellikle yöreye ait geleneksel el sanatlarının serbest zaman aktivitesi ve hediyelik eşya kapsamında tur program içeriklerinde yer aldığı sonucuna varılmıştır. Rehberlerden elde edilen veriler doğrultusunda ise; Mardin ve Diyarbakır şehrinde genel anlamıyla yöresel anlatı ve hikayelerden yararlanıldığı bunun yanı sıra yöresel müzik ve dans değerlerine daha fazla yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Acente, Gelenek ve Görenek, Kültür, Miras, Rehber, Somut Olmayan.

ABSTRACT

MS THESIS

THE EFFECT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE VALUES ON DIYARBAKIR AND MARDIN TOURISM: RESEARCH ON TOUR OPERATORS AND GUIDES

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR

Batman University Graduate Education Institute

Tourism Management and Art History Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa DOĞAN

2024- 65 Pages

Jury

Advisor Associate Prof. Dr. Mustafa Doğan

Associate Prof. Dr.Emel Adamış

Associate Prof. Dr. S. Emre Dilek

In the thesis study, it is aimed to determine how often the intangible cultural heritage values of Mardin and Diyarbakır cities in the Southeastern Anatolia Region are included in the tour program contents, to determine which values are included in the program content, to measure which intangible cultural heritage values of the cities are frequently used by the guides working in the tours organized to Mardin and Diyarbakır cities during the tour and to reveal the importance of these values in tourism. The scope of the study consists of tour agencies organizing trips to Mardin and Diyarbakır and individuals practicing the profession of guide in these cities. Qualitative method, one of the scientific research methods, was used in the study. 20 travel agencies' Mardin and Diyarbakır tour contents were analyzed. With the snowball sampling method, 6 guides were interviewed through a questionnaire. In line with the data obtained through content analysis and questionnaire; it was concluded that the intangible cultural heritage elements of Mardin city were included in the tour program contents more than Diyarbakır city, but the intangible cultural heritage elements included were not different from each other. In addition, it is concluded that intangible cultural heritage values are included in the tour program contents for commercial purposes, especially traditional handicrafts of the region are included in the tour program contents within the scope of free time activities and souvenirs. In line with the data obtained from the guides, it was concluded that local narratives and stories are generally utilized in Mardin and Diyarbakır, while local music and dance values are more common.

Keywords: Agency, Tradition and Customs, Culture, Heritage, Guide, Intangible.

ÖNSÖZ

Tez çalışmasında her zaman bana destek veren ve yardımlarını esirgemeyen Sayın hocam Doç. Dr. Mustafa Doğan'a teşekkürlerimi sunarım. Değerli babam Ömer Öncülokur'a bu süreçte bana imkan sunduğu ve başaracağıma daima inandığı için teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Kültürel Miras	3
2.1.1. Somut kültürel miras.....	6
2.1.2. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM).....	7
2.1.2.1. Somut olmayan kültürel mirası koruma sözleşmesi	8
2.1.2.1.1. Yaşayan insan hazineleri Türkiye ulusal envanteri	9
2.1.2.1.2. Somut olmayan kültürel miras Türkiye ulusal envanteri.....	10
2.1.2.2. Uluslararası düzeyde somut olmayan kültürel mirasın korunması	11
2.2. Mardin Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri	16
2.3. Diyarbakır'ın Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri	20
2.4. Kültürel Miras Ve Turizm İlişkisi	22
2.4.1. İlgili çalışmalar	23
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	26
3.1. Araştırma Alanı.....	26
3.1.1. Mardin.....	26
3.1.2. Diyarbakır	27
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	29
3.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	29
3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	30
3.5. Yöntem.....	31
3.6. Veri Toplama Teknikleri	32
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	33
4.1. Seyahat Acentelerinin Paket Tur Programlarının Analizi	33
4.1.1.Diyarbakır tur programında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının analizi.....	34
4.1.2. Mardin tur programında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının analizi.....	36
4.2. Rehberler İle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular	38
4.2.1. Rehberlerin Mardin turlarında kullandığı SOKÜM unsurları	38

4.2.2. Rehberlerin Diyarbakır turlarında sıklıkla kullandığı SOKÜM unsurları	40
4.3. Rehberlerden Elde Edilen Diğer Bulgular	41
5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	44
5.1. Tartışma	44
5.2. Sonuç	51
5.3. Öneriler	57
KAYNAKÇA.....	60
ÖZGEÇMİŞ	66

SİMGELER VE KISALTMALAR

SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras.

UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization.

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.1.Somut kültürel miras değerleri.....	6
Çizelge 2.1.2.2.UNESCO somut olmayan kültürel miras değerleri, Türkiye.....	12
Çizelge 2.2.Mardin somut olmayan kültürel miras değerleri.....	20
Çizelge 2.3Diyarbakır somut olmayan kültürel miras değerleri.....	22
Çizelge 3.6.Görüşme soruları.....	32
Çizelge 4.1.1.Tur programlarında Diyarbakır için yer alan SOKÜM unsurları.....	34
Çizelge 4.1.2.Tur programlarında Mardin için yer alan SOKÜM unsurları.....	36
Çizelge 4.2.1.Rehberlerin Mardin’de sıklıkla kullandığı SOKÜM unsurları.....	39
Çizelge 4.2.2.Rehberlerin Diyarbakır’da sıklıkla kullandığı SOKÜM unsurları.....	40

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.2.1. Mardin turlarında sık kullanılan SOKÜM değerlerine ait kelime bulutu.....	39
Şekil 4.2.2. Diyarbakır turlarında sıklıkla kullanılan SOKÜM değerlerine ait kelime bulutu.....	41

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, değişen ve gelişen dönem koşullarında evrimleşmekte ve değişmektedir. Turizm sektörünün kendi içerisinde yer alan çeşitli alternatif turizm türleri bulunmaktadır. Kültür turizmi, son zamanlarda turizm sektörünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Olağandan sıkılan ve kaçış arayan bireylerin farklı kültürleri, yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, yapılarını ve yapıtlarını görmek, tanımak ve kavramak için katıldıkları kültür turizmi ülkemizde oldukça önemli bir konumdadır. Bölgesel olarak zengin kültür ve kültürel miraslara sahip olan ülkemiz aynı zamanda somut olmayan kültürel miras bakımından da değerli bir konuma sahiptir. Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerine yer verilmiştir. Mardin ve Diyarbakır sahip oldukları konum ve geçmiş dönemden günümüze kadar kozmopolit yaşam biçimleri ile öne çıkmaktadır. Bu yaşam biçimleri somut değerleri günümüze kadar getirirse de, farklı kültürlerin bir arada yaşaması ile birlikte gelenek ve göreneklerin, yöreye ait geleneksel el sanatlarının, yöresel dans ve müziklerinin ve şehirlere ait somut mirasların önemli ve tamamlayıcı bir parçası olan yöresel anlatıları da beraberinde getirmiştir.

Çalışmada şehirlerin sahip olduğu SOKÜM değerlerinin saptanması, tur program içeriklerinde bu değerlerin yer alıp almadığının ortaya konması ve rehberlerin bu şehirlere olan turları esnasında sıklıkla hangi değerlerden yararlandıkları ve misafirlerini aktardıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Literatürde somut olmayan kültürel miras unsurları ile ilgili yapılan kısıtlı çalışmalara rastlanılmıştır. Bununla birlikte literatürde turizm kapsamında somut olmayan kültürel miras değerlerinin öne çıkartılması ve Diyarbakır ve Mardin şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerin turizmde kullanımı ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu tez çalışması ile literatüre teorik bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Çalışmada, ilk bölümde kavramsal çerçeve kısmında kültürel miras kavramının nereden ve ne zaman ilk olarak ortaya çıkarıldığı, bu kavramı oluşturan kültür ve miras değerlerinin kelime anlamlarına yer verilmiştir. Somut ve somut olmayan kültürel miras kavramları açıklanmıştır. Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik yer alan sözleşme ve sonrasında yapılan projelere ait bilgilere yer verilmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu ve UNESCO listesinde yer alan SOKÜM değerlerine yer verilmiştir. Diyarbakır

ve Mardin şehri ile ilgili bilgiler ve sahip oldukları somut olmayan kültürel miras değerleri de kavramsal çerçeve kısmında yer almaktadır. Kültürel miras ve turizm ilişkisine değinilmiştir. Literatür kısmında somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisine yönelik yapılan çalışmalar incelenerek bu çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde ise araştırma alanı olan Mardin ve Diyarbakır hakkında genel bilgilere ve şehirlerin turizm sektörü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın yöntemi, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırma da kullanılan veri toplama tekniklerine bu kısımda yer verilmiştir. Sonrasında bulgular kısmı oluşturulmuştur. En son bölümde ise araştırma ile ilgili tartışma, sonuç ve öneri kısmı yer almaktadır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kültürel Miras

Kültürel miras, kültür ve miras kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan bir terimdir. Kültür kavramı, oldukça kapsamlı ve çeşitli tanımlara sahip bir kavramdır. Türk Dil Kurumu'na göre "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars ve ekin" olarak tanımlanabilmektedir (Sözlük, 2023). UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer verilen kültür tanımı ise "en geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu" şeklindedir (Oğuz, 2011). Kültür, toplumun en küçük yapı taşı olması nedeniyle toplumun şekillenmesinde önemli bir görev görmektedir. Toplumun tanınmasında ve değer yargılarının oluşumu esnasında oldukça önemli katkılar sağlamakta ve aynı zamanda toplum bilincinin artışında da destekleyici olmaktadır.

Miras kavramı ise bir neslin kendinden sonraki nesile aktardığı veya teslim ettiği maddi, manevi değerlerin bütünüdür. (Tüysüz, 2023). Toplamların ana yapısında bulunan ve toplumu bir arada tutan en büyük yapı taşı kültürel miras değerleridir. Toplumdan topluma farklılık gösteren kültürel değerler, ait oldukları topluma dair belirgin özellikler (şive, gelenek ve görenekler, giyim tarzı vb.) taşımaktadır. Bu özellikler toplumların ait oldukları yere dair kimliklerini oluşturmaktadır. Geçmişe ışık tutan nitelikte olan kültürel değerler insanların özlerini, anılarını, yaşayış biçimlerini yansıtan ve anlamlaştıran değerlerdir. Geçmiş dönemde yaşamış olan atalarımızdan veya topluluklardan bizlere ulaşan bu değerler bütününe miras olarak adlandırabilmemiz mümkündür.

Sözlük anlamıyla miras, "bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2010: 1688). Bu bağlamda, kültürel miras geçmiş kuşaklardan günümüze kalan, bir bölgenin özelliklerini yansıtan gelecek nesillere yararlı bir şekilde aktarılmak üzere korunan, belirli kriterleri taşıyan (geleneğe tanıklık etmesi, yaratıcı insan dehasının ürünü olması, insanlık tarihinin bir veya daha fazla dönemini temsil etmesi vb.) tarihi değerlerdir (Diker, 2016). UNESCO kültürel miras

kavramını “yapılaşmış ve tarihi çevreyi meydana getiren mimari değeri olan anıtlar ve yapılar olarak” tanımlamaktadır (UNESCO, 2023). Kültürel miras toplumlara, toplumların üyelerine ortak bir geçmişi hatırlatan, birlik ve dayanışma kabiliyetini güçlendiren, geleneklerinin ve çeşitliliğin devamlılığını sağlayan güçlü bir unsurdur (Ar, 2015).

Toplumdan topluma değişkenlik gösteren kültürel miras değerleri, ait olduğu toplumun benliğini ve belleğini yansıtmaktadır. Bu anlamda kültürel miras değerlerinin tanınması ve korunması gelecek kuşaklara aktarımı oldukça önem arz etmektedir. Kültürel miras kendi içerisinde somut, somut olmayan ve doğal mirasları da bulundurmaktadır. 16 Kasım 1972 tarihinde UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kültürel mirası şöyle tanımlar (UNESCO, 2023):

Madde 1- Bu sözleşmenin amaçları gereğince aşağıdakiler, "kültürel miras" sayılmaktadır:

- *Anıtlar*: Tarih, sanat veya bilim açısından evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanında bulunan şaheserler, arkeolojik nitelikte olan eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar.
- *Yapı toplulukları*: Mimarileri, uyumlu özellikleri veya arazi üzerindeki bulundukları yerleri sebebiyle tarih, sanat veya bilim açısından evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- *Sitler*: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan evrensel değeri olan insan yapımı olan eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sit alanları kapsayan alanlar.

Herhangi bir varlığın, eserin, değer (somut ve soyut) bir kültürel miras unsuru olarak nitelendirilmesi için gerekli olan şartları şu şekilde sıralayabiliriz (UNESCO, 2023):

- Mimari açıdan yaratıcı insan zekasının bir ürünü olmalıdır.
- Belirli bir zaman diliminde ve/ya kültürel mekanda insani değerler arasında önemli etkileşim göstermiş olması; bu etkileşim ile birlikte mimarinin, anıt değerinde olan sanat eserlerinin, teknolojinin, şehir planlaması ve kırsal alanların gelişimine katkı sağlamış olmalıdır.

- Kültürel bir gelenek, kayıp ya da varlığını hala sürdürebilen bir uygarlığın tanıklığını yapmalıdır.
- İnsanlığın oluşum tarihinin bir ya da birden fazla önem ve anlam arz eden dönemini temsil etmelidir. Yapı biçimi, mimari özgünlüğü vb. dönemin değerli bir örneğini sunmalıdır.
- Bir veya birden fazla kültürün temsili olmalıdır. Geleneksel insan yerleşimine veya yerleşim bölgesinin toprağının kullanımına ilişkin önemli örnekler sunmalıdır.
- Evrensel bir anlam taşıyan ayrıcalıklı olaylar, yaşayan gelenekler ve görenekler, fikirler, inançlar veya sanatsal eserler ile doğrudan veya dolaylı bağlantısı olmalıdır.

Miras değerleri kapsamında doğal miras unsurları da vardır ve bunlar insanlığın içine doğduğu dünyanın-doğanın sunduğu eşsiz varlıklardır. Doğal mirasın varlığı, geçmiş ve gelecek dönemde yaşamış canlıların yaşamları ve yaşam koşulları hakkında daha anlaşılır bilgilere sahip olmaya olanak sağlamaktadır. Herhangi bir doğal güzelliğin Doğal miras olarak kabul edilmesi için de taşıması gereken bazı özellikler bulunmaktadır.  zellikler şu şekilde sıralanabilir (UNESCO, 2023):

- Doğanın eşsiz bir güzelliğine ve bu güzelliğin estetik bir öneme sahip doğal alanlar olması.
- Geçmiş dönemde yaşamış olan canlıların kalıntıları, devam eden jeolojik olaylar ve yer şekillerinin gelişimi gibi dünyanın doğal tarihine ilişkin benzersiz önemde bilgilere sahip olması.
- Ekolojik ve biyolojik olarak varlığını hala devam ettiren kara, deniz veya tatlı su ekosistemine ve önemli hayvan ve bitki topluluklarına ev sahipliği yapıyor olması.
- Özellikle nesli tehlikedeki veya bilim açısından önemli biyolojik çeşitlilik için en önemli ve en belirgin doğal yaşam alanlarına ev sahipliği yapıyor olması.

Doğal mirası, doğal unsurların kendilerine has fiziki, coğrafi ve biyolojik özellikleri olan oluşumlar, nesli tükenmekte olan hayvan ve bitkilerin habitatlarını oluşturan alanlar ve bilim alanında evrensel değere sahip koruma alanları olarak tanımlamak mümkündür (Koç, 2019). Doğal miras alanları, sahip oldukları özellikler

bakımından bulundukları bölgeye manevi, ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar sunmaktadır.

2.1.1. Somut kültürel miras

Somut kültürel mirası, geçmiş ve günümüz özelliklerini taşıyan bir iz niteliğinde olan yapılar, yapıtlar ve eserler olarak tanımlamak mümkündür. Bireylerin geçmişten günümüze dini, kültürel, tarihi ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile inşa ettikleri yapı, yapıtlar ve değerler somut olmayan kültürel mirası oluşturmaktadır (Mavuş, 2021). Somut kültürel miras unsurları bulundukları bölgenin önemli değerleri ve geçmiş yaşam koşulları ve tarzları hakkında bilgi kaynaklarıdır. Kültürel miras kapsamında somut olan miraslar taşınabilir ve taşınmaz miras olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu bağlamda somut olan kültürel miraslar; tarihi kentler ve binalar, arkeolojik alanlar, kültürel anlamlar barındıran alanlar ve unsurlar, kültürel manzaralar, anıtlar, mimari yapılar, tarihi park ve bahçeler gibi taşınmaz kültürel miras unsurlarından ve resimler, heykeller, arşiv kayıtları, kütüphane eserleri, antik unsurlar, fotoğraflar gibi taşınır kültürel miras unsurlarından oluşmaktadır (Kaya, 2021).

Çizelge 2.1.1. Somut kültürel miras değerleri

SOMUT KÜLTÜREL MİRAS	
Taşınabilir Kültürel Miras	Taşınmaz Kültürel Miras
Resimler Heykeller Kütüphane Eserleri Arşivler Takılar ve Süs Eşyaları Eski Paralar Günlük Eşyalar Fotoğraflar vb.	Anıtlar Arkeolojik Sitler Kültürel Manzaralar Mimari Eserler Mimari Yapılar Kanallar ve Köprüler Tarihi Parklar ve Bahçeler vb.

Kaynak: Kaya, 2021.

Toplumların kendine has bir kültürel yapısı ve kültürel yapılarına bağlı olarak farklı kültürel varlıkları bulunmaktadır. Bu somut kültürel varlıklar uygun koşullarda değerlendirilmesi ve koruma altına alınması durumunda sürdürülebilir özellik taşıyabilmektedirler. Somut kültürel varlıklara uygulanan restorasyon çalışmaları, tarihi ve kültürel önem taşıyan bu yapıların taşıdığı temel özellikleri bozmadan yapılmalıdır (Tüt, vd., 2022).

2.1.2. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM)

Somut olmayan kültürel miras kavramı, 2003 yılında UNESCO'nun Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye ise 2006 yılındaki kanun ile sözleşmeye taraf olmuştur (Arioğlu ve Atasoy, 2015). Somut olmayan kültürel mirası; bireylerin yaşamlarını devam ettirdikleri toplumda öğrendikleri bilgiler ve beceriler, kültürel miras olarak kabul etmiş oldukları gelenek ve görenekler, davranışlar ve uygulamalar olarak tanımlamak mümkündür (Sümbül, 2019). Somut olmayan kültürel miras; müzik, tiyatro, edebi eserler, sözlü gelenekler, törenler, şöenler, gelenek ve görenekler, el sanatları ve yöresel oyunlardan oluşmaktadır (Boztoprak, 2021). Somut olmayan kültürel miras değerleri ait olduğu topluma, toplum bilincini aşılamağa olup, aynı zamanda da bireyin gelişim sürecinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. UNESCO'ya göre somut olmayan kültürel miras oldukça önemlidir:

Somut olmayan kültürel miras hem sosyal hem ekonomik olarak önemlidir. Sosyal uyumu artırır ve bireylerin topluluğun veya geniş anlamda toplumun bir parçası olduklarını hissetmelerine yardımcı olur. Somut olmayan kültürel miras kültürümüzle ilişkili bir aidiyet ve kimlik hissi sağlar. Dünya değişirken, modernleşme ve makineleşme bu yaşam sürecinin bir parçasıdır – hatta birçok durumda yaratıcılığa yardımcı olabilir ve teşvik edebilir (UNESCO, 2019, s.168).

Gün geçtikçe değişen ve gelişen yaşam şartlarından dolayı SOKÜM unsurlarının değerinin azaldığını ve neredeyse yok olma ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra kültürün metalaşması, ulusal kültürden uzaklaşılması ve kültürde oluşun, olumlu ve olumsuz değişimlerden dolayı SOKÜM değerleri tehdit altına girmeye başlamıştır. Bu tür tehditlerin oluşmasıyla birlikte kültürel miras değerlerinin önemi fark edilerek SOKÜM kavramı ortaya çıkmıştır (Boztoprak, 2021). Bu bağlamda Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları (UNESCO, 2023);

Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, fıkralar vb.), El sanatları (dokumacılık, külekçilik, telkari, bakırcılık, halk mimarisi). Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla vb.), Toplumsal uygulamalar; ritüeller ve şöenler (düğün, nevruz, vb. kutlamalar), Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (yöresel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, vb.)

Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmenin 2. Maddesine göre “koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini güvence altına alma

anlamına gelmektedir ve bu kavram: Kimlik saptaması, Belgeleme, Araştırma, Muhafaza, Koruma, Geliştirme, Güçlendirme, Okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma, Kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması gibi yöntemleri içermektedir (TYB, 2023).

Bu nedenle her bölgenin her devletine verilen sorumluluk, kendilerine ait somut olmayan kültürel miras unsurlarını korumak amacı ile topraklarına ait somut olmayan kültürel miras envanteri oluşturmaktır. Böylelikle SOKÜM unsurlarını korumak, gelecek nesillere aktarmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak öngörülmüştür. Sözleşme içerisinde envanterlere ilişkin belirli standartlara ve ölçülere yer verilmemiştir. Buna göre her devletin kendi topraklarında bulunan SOKÜM unsurlarına uygun olarak envanter sistemini oluşturmaları ön görülmüştür (Kültür Portalı, 2023).

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, fıkralar vb.),
- El sanatları (dokumacılık, külekçilik, telkari, bakırcılık, halk mimarisi).
- Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla vb.),
- Toplumsal uygulamalar; ritüeller ve şöenler (düğün, nevrüz, vb. kutlamalar).
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (yöresel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, vb.) (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

2.1.2.1. Somut olmayan kültürel mirası koruma sözleşmesi

Toplumun temel taşı oluşturarak yapı taşlarından olan kültürel mirasın bir parçası olan SOKÜM unsurlarının korunması amacı ile UNESCO, SOKÜM ile ilgili olarak ilk önce 1972 yılında Türkiye'nin de içerisinde olduğu 20 ülke ile birlikte "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi" imzalanmıştır. Daha sonra Türkiye, 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen UNESCO 32. Genel Konferansı'nda "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni onaylayıp kabul etmiştir. Sözleşmenin 19 Ocak 2006 tarihinde TBMM tarafından da onaylanıp kabul edilmesinin ardından Türkiye, Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesine, 27 Mart 2006 tarihinde resmen katılmıştır (Aydın ve Ünüvar, 2020). Böylelikle somut olmayan kültürel miras kavramı üzerine çalışmalar bu tarihten sonra yapılmaya başlamıştır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması için yapılan sözleşmenin amaçları aşağıdaki gibidir:

- Somut olmayan kültürel mirası korumak,
- Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek,
- Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak,
- Uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Somit olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi ile birlikte toplum olarak sahip olduğumuz SOKÜM değerlerini tanımak, korumak ve aynı zamanda toplumdan topluma değişen SOKÜM unsurlarının eşdeğer saygı ve korunmaya ihtiyacı olduğunu bireylere aşlamak ana amaçtır.

Somit olmayan kültürel mirası koruma sözleşmesi aynı zamanda, belirlenen birtakım alanlarda SOKÜM unsurlarının araştırılmasını, unsurların derlenmesini, dokümantasyon ve arşiv merkezlerinin oluşturulmasını müzelerinin yapılmasını, öğretim kurumlarında ders olarak aktarılmasını, iletişim araçlarında olumlu kültürel miras değerleri olarak yer verilmesini ve kuşaklar arası ortaya çıkan farklılıkları gidererek etkin bir biçimde değerlendirilmesini öngörmektedir (Arıoğlu ve Atasoy, 2015).

Somit Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi iki düzeyde uygulanmaktadır. Bu sözleşmenin uygulanması Ulusal ve Uluslararası düzeyde incelenmektedir. Ulusal düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması için Türkiye iki adet envantere sahiptir.

2.1.2.1.1. Yaşayan insan hazineleri Türkiye ulusal envanteri

Envanter, "Herhangi bir unsurun kimlik tespitinin yapılması ve kayıt altına alınması" olarak tanımlanabilir. Yaşayan İnsan Hazineleri, somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliğini sağlama amacı ile yeniden yaratmak ve yorumlamak bakımından gerekli bilgi ve beceriye büyük ölçüde sahip olan bireyleri kapsamaktadır (Dursun ve Karahan, 2019). Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, ilgili Sivil Toplum Kuruluşu, akademisyen, gelenek taşıyıcıları ve aktarıcılarından oluşan bir komisyon kurarak “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal

Envanteri” ve “Yaşayan İnsan Hazineleli Ulusal Envanteri” hazırlanmıştır (Fedakar ve Demir, 2018).

Yaşayan İnsan Hazineleli ölçütleri, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, tarafından aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
- Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
- Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
- Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
- Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması) (Kùltür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Yaşayan İnsan Hazineleli ulusal envanterinin oluşumunda görev alan uzman komisyon yukarıda verilen ölçütler doğrultusunda bu özelliğe sahip bireyleri belirlemek ve izlemekle sorumludur.

2.1.2.1.2. Somut olmayan kùltürel miras Türkiye ulusal envanteri

Somut Olmayan Kùltürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri'nin oluşturulmasında aşağıda yer verilen temel ölçütler dikkate alınmaktadır (Karabaşı, 2009):

- İnsan yaratıcılığının bir kanıtı olarak değeri,
- Kùltürel ve toplumsal gelenekler içerisindeki köklülüğü,
- Belirtilen topluluk ya da grubu temsil niteliği,
- Kaybolma riski.

Türkiye’de Somut Olmayan Kùltürel Miras envanterleme çalışmaları, illerde İl Kùltür ve Turizm Müdürlükleri ile birlikte yürütölmektedir. Envanter ile ilgili işlem basamakları şu şekildedir (Kùltür ve Turizm Bakanlığı, 2023):

İllerde öncelikle ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile İl Tespit Kurulları oluşturulmaktadır.

Bu kurullar kendi illerindeki somut olmayan kültürel miras unsurları ile yaşayan insan hazinesi aday önerilerini, gerekli tespit formlarını doldurmuş halde periyodik olarak yılda iki kez Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne göndermektedir. Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, illerden gelen verileri kendi bünyesinde ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile oluşturduğu değerlendirme kurulunda incelenerek, envantere alınacak unsurları belirler ve makam onayına sunar.

Envantere alınması kararlaştırılan unsurlar, envanter sistemine kaydedilir ve Genel Müdürlüğün web sitesinden kamuoyuyla paylaşılır.

2.1.2.2. Uluslararası düzeyde somut olmayan kültürel mirasın korunması

Uluslararası Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Miras Koruma Çalışmalarında ise üç ayrı başlık olarak incelenmektedir. Bu başlıklar; İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Sözleşme İlke ve Hedeflerini En İyi Yansıtan Programlar, Projeler ve Faaliyetler şeklindedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi, SOKÜM unsurlarının korunarak, bilinirliğini arttırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacı ile oluşturulmuştur. Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi ise, SOKÜM unsurlarına sahip toplulukların, grupların veya bireylerin çabalarına rağmen sürdürülebilirliğini ve bilinirliğini koruyamayan SOKÜM değerlerinin kaydedildiği listedir.

Somit Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Sözleşme İlke ve Hedeflerini En iyi Yansıtan Programlar, Projeler ve Faaliyetler ise taraf devletlerin sözleşmede belirlenen ilke ve hedeflere göre kendi SOKÜM unsurunu seçerek, bu konuda teşvik edici ve destekleyici projelerin sunulması UNESCO tarafından teşvik edilmesidir.

UNESCO'nun Aralık 2022 tarihi itibarıyla Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kayıtlı 25 adet unsuru bulunmaktadır:

Çizelge 2.1.2.2. UNESCO insanlığın somut olmayan kültürel mirası listesi, Türkiye

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Âşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
12. Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı (2014)
13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)
14. Geleneksel Çini Sanatı (2016)
15. Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)
16. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya, 2018)
17. Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)
18. Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya) (2020)
19. Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya) (2020)
20. Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)
21. Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (Azerbaycan ile ortak dosya, 2022)
22. İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2022)
23. Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ile ortak dosya, 2022)

Çizelge 2.1.2.2. UNESCO insanlığın somut olmayan kültürel mirası listesi, Türkiye (devamı)

UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
24. Isık Dili (2017)
25. Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (2022)

Kaynak: <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123>.

- **Meddahlık Geleneği (2008):** Meddahlık, taklit ve canlandırmalar ile birlikte dinleyiciyi eğlendirmek amacıyla öykü anlatma sanatı olarak tanımlanabilmektedir (Kartal, 2017, Kültür Portalı, 2023).

- **Mevlevi Sema Törenleri (2008):** Mevlevî Semâ Töreni, Allah'a ulaşma yolunun ölçütlerini sembolize eden, içerisinde dini öge ve temalar barındıran ve bu haliyle ayrıntılı kural ve niteliklere sahip bir törendir (Akmaz ve Sürme, 2019, Kültür Portalı, 2023).

- **Aşıklık Geleneği (2009):** Yüzyılların deneyimlerinden biçimlenmiş, şiiri, müziği ve hikâye anlatımını içeren çok yönlü bir sanat dalı olup, kendine özgü geleneği ve icrası olan âşıklık geleneğinin önemli özelliği, döneminin yaşayış ve hayata bakış tarzını, etik ve estetik değerlerini yansıtarak geniş halk kitlelerine hitap edebiliyor olmasıdır (Özdemir, 2020, Kültür Portalı, 2023).

- **Karagöz (2009):** Deve veya manda derisinden yapılan ve tasvir adı verilen insan, hayvan veya eşya şekillerinin çubuklara takılıp arkadan yansıtılan ışıkla beyaz bir perde üzerinde hareket ettirildiği bir gölge oyunudur (Mutlu, 1995, Kültür Portalı, 2023).

- **Nevruz (2009):** Konargöçer yaşayan toplulukların hayvancılık, tarım toplumlarının çiftçilik etkinliklerinin başlangıcı olarak kabul edilen Nevruz, doğa ve evrene ilişkin bilgilerin kullanıldığı ve birçok uygulamanın gerçekleştirildiği uygun ortamı oluşturur (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 2023). Bolluk ve bereket içinde yaşanması inancı ile gerçekleştirilen bu uygulamalar, aynı zamanda sosyalleşmeyi de güçlendirerek kişiler ve toplumlar arasında aidiyet duygusunu arttırmaktadır (Kapağan, 2019).

- **Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010):** Sıra Gezmeleri, Sıra Name, Barana Sohbetleri, Yaran, Sıra Yarenler, Kürsübaşı Sohbetleri, Velime Geceleri, Cümbüş, Delikanlı Teşkilatı, Gençler Kurulu, Gezek, Keyf/ Kef, Muhabbet, Oda Teşkilatı, Oturmah, Sohbet, Erfane olarak da adlandırılan farklı yörelerde farklı sayıda

erkeklerden oluşan grupların yılın özellikle kış aylarında ve belli kurallar çerçevesinde bir araya geldikleri sosyal dayanışma işlevli toplantılara verilen genel bir addır (Atlı, 2018, Kültür Portalı, 2023).

- **Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010):** Semah, Alevî ve Bektaşîler tarafından inançlarından dolayı cemlerde icra edilen semah, hizmet sahipleri olan zikirlerin çaldığı saz ile birlikte söylenen sözler ve müziğin ritmine uyarak yapılan mistik ve estetik hareketler ile Tanrı'ya ulaşma yoludur (Daimi, 2021, Kültür Portalı, 2023).

- **Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010):** 14. yüzyılda Rumeli'den günümüze kadar uzanan geçmişiyle dünyanın en eski güreş festivallerinden biri olan yağlı güreş, pehlivanların beli ve paçası ipe bağlı deri pantolonlar (kispet) giydiği ve zeytinyağı ile yağlanarak çim üzerinde yarıştığı güreş şeklidir (Kültür Portalı, 2023).

- **Geleneksel Tören Keşkeği (2011):** Cenaze, düğün vb. olaylarda kadın ve erkek gruplarının toplu olarak iş paylaşımı ve katılımıyla büyük kazanlarda ve açık ateşlerde, buğday ve etin birlikte pişirilmesiyle yapılan tören yemeğine *keşkek*, bu yemeğin etrafında gerçekleşen ritüellere de Tören Keşkeği Töreni adı verilmektedir. (Teyin, 2020, Kültür Portalı, 2023).

- **Mesir Macunu Festivali (2012):** Kültürel ve geleneksel çeşitli uygulamaları içeren ve baharın başlangıcı olarak kabul edilen Nevruz haftasında (21-24 Mart) kutlanan *Mesir Macunu Festivali*, Manisa'da yaklaşık 400 yıldır devam etmektedir (Aksu, 2017, Kültür Portalı, 2023).

- **Türk Kahvesi ve Geleneği (2013):** Türk kahvesinin, özel hazırlama teknikleri vardır ve yıllar öncesine dayanan bu hazırlama teknikleri günümüzde hâlâ kullanılmakta aynı zamanda kahve hazırlamada kullanılan geleneksel yöntemler, sanatsal değeri olan, cezve, fincan, havanlar gibi özel araçların ve gümüş takımlarının gelişimine yol açmıştır (Balcı, 2019, Kültür Portalı, 2023).

- **Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014):** Kendine özgü tekniklerle hazırlanan ve tekneye alınan suyun üzerinde güneşten etkilenmeyen ve asit vb. madde içermeyen boyaların serpilmesi ile oluşturulan desenlerin kâğıda aktarılmasıyla yapılan geleneksel bir sanat türüdür (Pelit ve Türkoğlu, 2019, Kültür Portalı, 2023).

- **İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği (2016):** Lavaş, Katırma, Jupka ve Yufka, oklava ya da elle açılan yuvarlak veya oval biçimli ince ekmek türünden olup, sadece yemek amaçlı bir tüketim maddesi değil, aynı zamanda bu coğrafyada geçmişten

günümüze aktarılan ortak bir yapma ve paylaşma kültürünü simgeler (Yayla ve Şirin, 2022, Kültür Portalı, 2023).

- **Geleneksel Çini Sanatı (2016):** Hamur haline getirilmiş killi toprağın pişirilmesi ile yapılan, çeşitli renk ve motiflerle süslenerek hazırlanan sırlı seramik ev eşyaları veya duvar panolarına “çini” denmektedir (Bayazit ve Işık, 2012). Çinicilik ise, “minai”, “lüster”, “perdah”, “sıraltı” gibi kendine özgü yapım ve süsleme teknikleri ile birlikte 12. yüzyıldan beri yaşayan geleneksel Türk çini sanatının etrafında şekillenen zanaatkârlığı ifade etmektedir (Kültür Portalı, 2023).

- **Bahar Bayramı Hıdırellez (2017):** Sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamaların bu bahar bayramı içerisinde yapılmakta ve böylelikle hıdırellez SOKÜM’ün beş alanını kapsamaktadır (Ekici, 2023: s,5, Kültür Portalı, 2023).

- **Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (2018):** Toplumun fikir ve düşünce dünyasını deyiş, duyuş ve konuşma bakımından iyi bir şekilde sergileyen tarihi bir sembol olan Dede Korkut kültürünü oluşturan destan, masal ve müzik içerisinde yer alan, dilden dile ve kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, halkın fikir ve düşüncelerinden beslenen ve önemli pekiştirmeler yapan kaynaklardır. (Koca, 2012, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

- **Geleneksel Türk Okçuluğu (2019):** Türkiye’de gerçekleştirilen geleneksel okçuluk etrafında şekillenen, yüzyıllar içinde belirlenmiş ilkeleri, kuralları, ritüelleri ve toplumsal uygulamaları kapsayan ve aynı zamanda geleneksel zanaatkârlıkla üretilen ekipmanları, okçuluk disiplinleri ve atış tekniklerini barındıran bir somut olmayan kültürel miras unsurudur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

- **Minyatür Sanatı (2020):** Minyatür sanatını genel olarak, geniş anlamıyla el yazmalarına metni aydınlatmak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı minik resimler olarak tanımlamak mümkündür (Konak, 2015).

- **Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (2020):** Genellikle iki kişi tarafından oynanan ayrıca da iki grubun birlikte oynamasına da imkân sağlayan bir oyun olup, on iki küçük kuyu ve hazine adı verilen iki büyük kuyudan oluşan oyun zemininde kırk sekiz taş oynanmaktadır (Kul, 2018, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

- **Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021):** Hüsn-i hat sanatı ile Kur'an-ı Kerim, ayetler, hadisler, veciz sözler ve beyitler yazılmaktadır (Tinkir, 2022, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).
- **Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (2022):** Çay kültürü, Türkiye'de yaşayan insanlar tarafından çay yetiştirilmesi, hazırlanması, servis edilmesi ve içilmesi ile ilgili bilgi, beceriler, gelenek ve göreneklerin yöreden yöreye değişmesi ile oluşan bir kültür olup, ayrıca çay kültürü sosyalleşme açısından önemli bir araç olarak görülmektedir (Güneş, 2012, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).
- **İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (2022):** İpek böcekçiliği kültürü, ipek böceğinin tek besin maddesi olan dutun yetiştirilmesinden ham ipek elde edilmesine kadar geçen bir dizi aşamaları içeren bir üretim türüdür (Davulcu, 2018).
- **Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (2022):** Nasreddin Hoca fıkraları, ünü geniş coğrafyalara yayılmış bir halktan biri olup, masalsı, destansı kimliğe sahip olmayan biri olarak anılan Nasrettin Hoca’ya ait ve sözlü gelenek içinde aktarılarak günümüze gelmiş kısa ve yoğun anlatılardır (Demirtaş, 2012, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).
- **Islık Dili (2017):** Islık dilinin ortaya çıkış nedeni, konuşulduğu yöredeki engebeli ve zor arazi şartlarında insanların birbirleri ile iletişimi esnasında kullanmış olduğu kültürel bir zenginliktir (Uzun, Zaman ve Birinci, 2021).
- **Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (2022):** Ahlat çevresindeki ocaklardan volkanik Ahlat taşının, taş ocaklarından çıkarıldığında taş işlemecileri tarafından kolayca işlenmesi, şekillendirilmesi ve süslenmesine dayanan ve ustalar tarafından yapı inşa etmek ve eserler meydana getirmek için nesilden nesile aktarılan bilgi, yöntem, beceri ve estetik anlayışıdır (Sökmen, 2015, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

2.2. Mardin Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Türkiye’nin her bölgesinde çeşitli somut kültürel miraslar bulunmaktadır. Somut kültürel miras değerleri geçmişten günümüze korunarak taşınmış olup aynı ölçüde günümüzde de korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Somut kültürel mirasları destekler nitelikte olan somut olmayan kültürel miraslar ise bilinirlik düzeyi düşük olmasından dolayı pek fazla göz önüne alınmamaktadır. Bu bağlamda

benliğini yitirmeden gelenek ve göreneklerini devam ettirme eğiliminde olan Güneydoğu Anadolu bölgesi somut olmayan kültürel mirasların fazlalığı ve sürdürülebilirliği açısından oldukça değerli bir bölgedir diyebiliriz. Bölge tarihi açıdan ele alındığında pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olup aynı zamanda zaman geçtikçe kültürel değerlerine geçmiş kültürel deneyim ve değerlerden ortak bir çıkarım yaparak toplumsal yaşamlarında uygulamaya gayret göstermiştir.

Geçmişin izlerini yansıtan gelenek ve görenekler (düğünlerde yöresel kıyafet giymeleri, nazar boncuğu gibi batıl inançlar vb.) halen devam etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ili, SOKÜM değerleri bakımından oldukça zengindir. Mardin'in kendine has tarihi bir dokusu olmakla birlikte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve halen yapmaktadır. Bu nedenle şehirde inanç farklılığından kaynaklı yapılar ve dokular bulunmaktadır. Mardin şehri kozmopolit bir yapıdadır (Serçek ve Akyüz, 2021:18-30). Şehir içerisinde SOKÜM unsuru olan geleneksel el sanatlarından *telkâri işçiliği*, *taş işlemeciliği*, testicilik ve çömlekçilik, oyacılık ve basmacılık, bakırcılık ve ahşap yontma sanatı bulunmaktadır.

Telkâri, tel haline getirilmiş gümüş veya altın tahta üzerinde açılmış oyuklara iterek, vurarak ve gömerek yapılan süsleme sanatıdır. Tel haline getirilmiş olan altın ve gümüş işlenerek süs ve ziynet eşyalarına dönüştürülür (Özmen, 2023). Telkari atölyeleri turistler tarafından oldukça meraklı bir şekilde incelenmekte ve aynı zamanda telkâriden yapılan eşyalar yoğun bir şekilde ilgi görmektedir. Testicilik ve çömlekçilik (bardak, çömlek, küp, saksı vb. ürünler) çok eski yıllardan beri devam eden sanat dallarıdır. Bölgenin kırmızı toprağının küp yapımcılığına elverişli olması, söz konusu sanat dallarının gelişme göstermesinin bir nedenidir (Mardin Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Oyacılık, bölge kadınları tarafından el emeği olarak yastıklara, yorganlara vb. işledikleri dantellerdir. Basmacılık ise kök boya ile, el yapımı tahta kalıpları kullanılarak şekil verilen basmacılık, daha çok nevresim, perde vb.ve tablo gibi ürünlerin yapılmasında kullanılmaktadır (Özmen, 2023).

Bakırcılık, yoğun iş gücü ve emek gerektiren bu el sanatı Mardin şehrinde hala devam ettirilmektedir. Bakırcı ustaları bakırdan çeşitli sofrta takımları, sini, leğen, yemek tencereleri, ibrikler, su güğümleri, süs eşyaları vs. yapmaktadırlar (Işık ve Güneş, 2015).

Taş işlemeciliği, Midyat'ta, evlerin ve ibadet yapılarının yüzeylerini süsleyen ve hala varlığını sürdüren sanatlardan biridir. Bu sanatın kökeni Süryanilere dayanmaktadır (Işık ve Güneş, 2015). Ahşap yontma sanatı, kapı, minber, koltuk ve kanepe, gelin

sandığı, takunya gibi günlük kullanım eşyalarında kendini göstermektedir (Mardin Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Mardin’de Süryani Nazar Boncuğu geleneği bulunmaktadır. Oldukça ilgi gören bu nazar boncuğu Süryani el işi ustaları tarafından yapılmaktadır. Bölgeye ziyarete gelen turistler tarafından oldukça farklı karşılanıp, yoğun bir şekilde satın alınmaktadır. Üç adet türünün bulunduğu bu boncuğun dokuz gözlü olanın olumlu bir enerji yaydığı, yedi gözlü boncuğun cennetin kapısını simgelediği ve üç gözlü nazar boncuğunun ise nazara karşı koruyucu bir özelliğinin bulunduğu düşünülmektedir.

Mardin gastronomisi de önemli miraslardan biridir. Mardin mutfağı çeşitli kültürel değerler içerisinde harmanlanıp, kendine özgü değerleri ile birleştirerek zengin ve çok renkli bir gastronomiye sahip olmuştur (Kızılgeçi, 2019). Mardin mutfağında yemekler ağırlıklı olarak et ve baharat ile hazırlanmaktadır. Mardin bölgesinde çoğunlukla yapılan yemekler; örok (içli köfte), kaburgadan yapılan dolma, etli ekmek, alluciye (yeşil erik ile yapılan bir yemek), hamış yemeği özellikle Mardin düğünlerinde yapılmaktadır. Sembusek (kapalı lahmacun), dolma, kibe (işkembe dolması), döbo (but dolması), *Süryani köftesi*, *iç pilavı*, *Mardin kebabı*, *kelle-paça*, *maldum* (sulu et yemeği), *hindi dolması*, *dahudiyet* (sulu köfte) yemekleridir (Kızılgeçi, 2019). Bunlara ek olarak, geçmiş dönemlerde yalnızca cenaze düğün vb. törenlerde yapılan ve dağıtılan Süryani Çöreği, Mardin gastronomisinde oldukça önemli bir yer kaplamakta ve günümüzde artık Mardin’in hemen her fırınında yapılan ve bölgeye seyahate gelen turistler tarafından oldukça tercih edilmektedir (Uygur, 2022:s.568).

Mardin’de kahve çeşitleri de bulunmaktadır. Öne çıkanlarda mırza ve diğer aromalı (damla sakızı vb.) kahveler bulunmaktadır (Toprak, Güngör ve Gürbüz, 2018). Kahve geleneğinin yanı sıra, geçmişten günümüze Mardin’in Midyat ilçesinin hemen her yerinde satılan ve turistler tarafından oldukça deneyimlenen Süryani şarabı, Mardin’in öne çıkan içeceklerinden bir tanesidir. Süryani şarabının yapılışında şarap yapımına elverişli ve olgunlaşmış, kaliteli üzümler seçilmektedir. Bu üzümler bahçede büyük bir kazanın içine boşaltılır ve 7 gün boyunca güneş ışığında bırakılıp yanması beklenir. 7 gün bekletildikten sonra sıkma teknesinde üzümler sıkılır ve suları bidonlara konulup 7 gün daha güneş altında bekletildikten sonra üstleri örtülür içerisine hiçbir katkı maddesi eklenmez ve 40 gün boyunca uygun koşullarda bekletilip içime hazır hale getirilir (Gül, 2022). Mardin’in önemli bir kültürel mirası olan Süryani Şarabı adı ile bir marka haline gelmiş ve farklı işletmeler dışında ev yapımı şarap üretimi de turizmin

gelişmesiyle yoğunlaşmıştır. Bölgeye gelen turistlerin en çok tercih ettiği ürünlerden biri olmuştur.

Geleneksel müzik ve danslar arasında Reyhani bulunmaktadır. Bölgeye ziyaret eden turistler tarafından büyük bir ilgi ve heyecanla izlenen Reyhanî dansı, Reyhanî müziği eşliğinde oynanan ve “Allah’a yakarış” olarak eller havada ve avuçlar açık bir şekilde diz üstüne çökerek oynanmaktadır. Mardin’e özgü olan bu dansın müziği; Arap, Süryani, Kürt, Endülüs ve Türk müziklerinin karışımıdır (Uygur, 2014). Bunların yanı sıra Mardin Somut Olmayan Kültürel Miras İl ve Ulusal Envanter listesine alınan bir şenlik ve bir adet tören bulunmaktadır. Hesit Merene, sözcük anlamı bakımından Türkçeye Kızlar/Meryem Haftası şeklinde, söz öbeğinin ilettiği anlam bakımından ise Bahar Şenliği şeklinde çevrilebilmektedir. Geçmiş dönemlerde, Mardin halkı baharın gelmesiyle Mayıs ayı içerisinde bir hafta süreyle güney yamacına kentin kurulduğu dağın kuzey tarafına geçer ve kutlama yaparlar. Güney yamacı yerleşim alanı olan kalenin kuzey tarafı bölgeye ait ağaçlar ve bitki türleri ile kaplı dik bir yamaç şeklindedir. Mardin halkı burada bir hafta süreyle piknik yapıp eğlenerek kışın yorgunluğunu üzerlerinden atarlar ve sosyalleşirler (Kültür Portalı, 2023).

Berivan Töreni, büyükbaş hayvanların ilk süt sağma günü için ağıl dışına çıkmalarını kutlamak amacı ile yapılan törendir. Bu törenler, özellikle ermiş kişilerin yatırırlarının olduğu yerlerde yapılmaktadır. Sağılan ilk süt, süt olarak veya süt ürünü olarak hayvanları olmayan ailelere dağıtılmaktadır. Bugünün anısına ise şölen düzenlenmektedir. Yemekler pişirilmektedir ve pişirilen yemeklerden biri olan bulgur pilavına muhakkak senenin ilk mahsulü olan sade yağ konmaktadır (Kültür Portalı, 2023).

Güneydoğu Bölgesinde sıkça karşılaşılan ve Mardin İlinde daha yaygın olan *Dak kültürü* ise geçmişten günümüze kadar gelmiş olan geleneksel bir dövme kültürüdür. Mardin’e seyahat eden turistler tarafından oldukça farklı karşılanan ve deneyimlenen SOKÜM değerlerinden biri olan dak, sembolik bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Dak geleneğinin, kişinin koruma, aşiret sembolü, soyluluk, evliliğe hazır olmak, asalet, güzellik, erkeklerin beğenisini kazanmak, büyüü bozma, nazar, şans, hamile kalabilmek, kadının üzerine kuma gelmemesi, şans açıklığı, iyi bir evlilik, ömrün uzaması, hastalığa yakalanmamak, ev bereketliliği, yılan ve akrep gibi hayvanların sokmaması gibi birçok neden ile yapıldığı bilinmektedir. Geleneksel dövmenin yapıldığı yerler cinsiyet ve yapılma amacına göre vücutta farklı alanlara yapılmaktadır. Kadınlarda dak, elin üst kısmı, kolun iç kısmı, alın ortası, çene ortası,

göğüs ve yanaklara yapılmaktadır. Erkeklerde ise burun, çene, elmacık kemiği, elin üst kısmı ve parmaklara yapılmaktadır (Tekin, 2022).

Çizelge 2.2. Mardin somut olmayan kültürel miras değerleri

El Sanatları	Telkari işçiliği, Bakırcılık, Ahşap yontma sanatı, Taş işçiliği, Testi ve Çömlek işçiliği, Basmacılık.
Gastronomi	Dolma, Örok (içli köfte), Kaburga Dolması, Kibe (işkembe dolması), Alluciye, Hamış (düğün yemeği), Sembusek (kapalı lahmacun), Döbo (but dolması), Süryani kebabı, İç pilav, Kelle paça, Mardin kebabı, Maldum (sulu et yemeği), Hindi dolması, Dahudiyet (sulu et yemeği), Süryani çöreği, Süryani şarabı, mırza.
Yöresel Müzik ve Yöresel Oyun	Reyhani müziği ve Reyhani gecesi.
Geleneksel Şenlikler ve Törenler	Hesit- Merene, Berivan Töreni.
Gelenek ve Görenek	Dak (dövme), Nazar boncuğu inancı.

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. Diyarbakır'ın Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Diyarbakır şehri M.Ö. 3000 yıllarında Subarular döneminden itibaren günümüze kadar gelen önemli ve zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Bulunduğu konum nedeniyle önemli ticaret yollarının bağlantı noktasında bulunan şehir, neredeyse her dönem yönetim, ticaret, sanat merkezi olarak, farklı medeniyetlerin tarihi ve kültürel mirasını günümüze kadar getirebilmiştir. Böylelikle Diyarbakır kültür ve arkeoloji altyapısı ile özel bir konuma sahip olmuştur (Üstüner, 2019). Diyarbakır sahip olduğu kültürel yapı ve yapıtların yanı sıra aynı zamanda somut olmayan kültürel miras değerlerine de ev sahipliği yapmaktadır. Geçmiş dönemlerden beridir hayvancılığın gelişmiş olduğu Diyarbakır da yemekler çoğunlukla et, kebab, köfte ağırlıklıdır.

Geçmiş dönemlerinin oldukça eskiye dayanması nedeniyle yemek kültürü oldukça çeşitlidir. Diyarbakır'da sebze ve kuru bakliyat yemekleri de çoğunluktadır. Kaburga dolması, ciğer kebabı ve Bumbar gibi yemekler ağırlıkla tüketilmektedir. Mutfağın önemli tatlısı ise burma kadayıfıdır. Bunların yanı sıra Diyarbakır'da yetişen ve dev boyutlarıyla ilgi odağı olan Diyarbakır karpuzu da önemli bir üründür (Kızılgeçi, 2019).

Diyarbakır gastronomisinde çokça lezzet olmasına rağmen ziyaret eden turistler ilgi ile ciğer ve burma kadayıf tatlısını deneyimlemektedirler. Diyarbakır'ın önemli yapılarından biri olan Dicle Köprüsünün kulaktan kulağa yayılan Suzan-Suzi adlı bir hikayesi bulunmaktadır. Bu hikaye *Kırklar* adı verilen bir ziyaret ve genç iki sevgili ile alakalıdır (Demir, 2021). Suzan Suzi hikayesinin yanı sıra anlatılan Hz. Süleyman

hikayesi de bulunmaktadır. Hz. Süleyman'ın yanı sıra Diyarbakır da oldukça fazla sahabe türbesi bulunmaktadır. Bu nedenle şehir Sahabeler Şehri olarak adlandırılmaktadır (Dikmen, 2013).

Diyarbakır geleneksel el sanatları günümüzde yoğun olarak bakırcılık, ipekçilik üzerinedir. Bunların yanı sıra toprak işleri, saraçlık, keçecilik, kilim, cicim, heybe gibi dokumacılık işleri, işlemeli peşkir, peştamal, namaz örtüsü yapımı, kuyumculuk, dokuma halıcılık, ildeki diğer önemli el sanatlarıdır (Diyarbakır Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Bakır el sanatları, Diyarbakır'ın önemli tarihinin bir parçasıdır. Geçmişten bugüne bakır madeninin Diyarbakır'ın Ergani ilçesinden çıkartıldığı bilinmektedir. Günümüzde halen bakırcılık el sanatı ile geçimini sağlayan birkaç birey Diyarbakır Balıkcılarbaşı'nda mesleklerini sürdürmeye çalışmaktadır. (Diyarbakır Hafızası, 2023). Bölgeye gelen turistler tarafından bakır atölyelerinde, bakır yapımları merakla incelenmekte ve hediyelik bakır eşya satın alma yönelimleri oldukça fazladır. Üretim seviyesi eskiye nazaran düşüşte olmasına rağmen ipek böcekçiliği, Diyarbakır Merkez, Lice, Kulp ve Silvan da yoğun olarak yapılmaktadır. Dokumacılık alanında oldukça üretim yapan Diyarbakır'ın en önemli dokuma örneği puşi'dir. Geçmişte Süryani ve Ermenilerden kalan puşi geleneği Diyarbakır da hala sürdürülmektedir (Garan, 2011). Puşi, örtü anlamına gelmektedir, Farsçadan Türkçeye geçmiştir. Diyarbakır puşileri farklı renk ve boyutta olabilmektedir. Geçmişte takılan renklere göre sosyal sınıfın anlaşılması için kullanıldığı söylenmektedir (Süryaniler, 2023). Puşi geleneğinin Diyarbakır'ın birçok yerinde devam etmesi üzerine, turistlerin puşiye olan merakları oldukça artmakta ve kendileri de puşi satın alarak veya gezileri esnasında başlarına aksesuar olarak taktırmaktadırlar.

Diyarbakır gelenek ve göreneklerine bakıldığında *ser-i sale* oldukça dikkat çekmektedir. Ser-i Sale, Türkçe yılbaşı anlamına gelmektedir. 13 Ocak gecesi kutlanmaktadır. Normal yılbaşı kutlamasından farklı olup, çocuklar farklı kılıklara girerek kapı kapı dolaşıp hediye (yiyecek vb.) toplamaktadır (Aksoy, 2011). Diyarbakır Musikisini ele aldığımızda Velime Geceleri adı verilen bir toplantının yapıldığını söylemek mümkündür. *Velime gecesi*, kelime anlamı olarak yetişmek, toplanmak anlamına gelmektedir. İnsanların bir araya gelerek birbirlerine yetişerek yardımlaştığı, dertlerine derman aradığı aynı zamanda yöresel müziklerin de yer aldığı toplantılara denilmektedir (Laçın, 2020). Diğer bir musiki alanı ise *Dengbejliktir*. Diyarbakır da Dengbej evleri bulunmaktadır. Dengbej, toplumu derinden etkileyen aşiret kavgaları, aşiretlerin otorite ile olan savaşları gibi tarihsel olaylar, deprem vb. doğal afetler, aşk,

ayrılık, kız kaçırmak, gibi halk hikâyelerini anlatan, yöreye göre enstrümanlı veya enstrümansız olarak sanatını icra edebilen, toplumun gelenek ve göreneklerini her yönüyle tanıyan ve aktaran, olumlu ve olumsuz yönlerini sanatlarına yansıtan halk sanatçıları olarak tanımlanabilmektedir (Kardaş, 2013). Yöresel müzik toplantısı olan dengbeje talep bölgede oldukça fazladır. Bölgede bulunan dengbej evleri aracılığı ile turistler dengbej kültürünü yoğun bir merak ve ilgi ile deneyimlemektedirler.

Çizelge 2.3. Diyarbakır'ın somut olmayan kültürel miras değerleri

El Sanatları	Bakırcılık, İpek işçiliği (puşi), Cicim, Dokuma halıcılık, Keçecilik, Heybe, Kuyumculuk, İşlemeli Peşkir, Saraçlık, Namaz Örtüsü yapımı, Peştamal yapımı.
Gastronomi	Et, Kaburga Dolması, Kuru bakliyatlı yemekler, Burma Kadayıf, Ciğer Kebabı, Köfte, Diyarbakır Karpuzu.
Yöresel Müzik Ve Toplantılar	Dengbej, Velime Geceleri.
Gelenek ve Görenek	Puşi.
Yöresel Anlatılar	Hz. Süleyman efsanesi, Suzan/Suzi hikayesi.
Yöresel kutlamalar	Ser-i Sale.

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4. Kültürel Miras Ve Turizm İlişkisi

Kültürel miras ve turizm ilişkisi bireylerin kültürel değerleri öğrenme, deneyimleme ve tanıma sürecinde oluşmuştur (Süer, 2021). Turizm, bireylerin bulundukları alandan ayrılıp, başka bölgelere ve şehirlere yöneldikleri bir seyahati kapsamaktadır. Olağandan kaçıp yeni arayışlar içerisinde olan bireylerin deneyimleme ve haz alma süreçlerini de kapsayan turizmin birçok alternatif türleri bulunmaktadır. Bu alternatif turizm türlerinden biri de kültür turizmidir. Kültür turizmi, bireylerin seyahat ettikleri topluma ait tarihi ve kültürel değerleri görmeye ve öğrenmeye yönelik bir turizm çeşididir (Akyüz ve Serçek, 2021). Kültür turizmi, seyahat eden bireyler ve yerel halk arasında bir köprü kurmaktadır.

Ziyaretçi, yerel halkın yaşamını, kültürünü, gelenek ve göreneklerini tanıyarak aynı zaman da yerel halka da katkı sunmaktadır. Kültürel miras değerleri aracılığı ile ziyaretçi ve yerel halk arasında unutulmaz deneyimlerinde yaşanabildiğini söylemek oldukça mümkündür. Aynı zamanda kültürel miras değerleri ile yerel halkında restoran, el sanatları, hediyelik eşya vb. alanlarda maddi gelir sağladığını söylemek oldukça mümkündür. Ziyaretçinin otantiklik algısı kültürel miras değerlerinin aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Otantiklik ile birlikte deneyimlenen değerler ziyaretçinin unutulmaz deneyiminin büyük bir parçası olmaktadır. Bu şekilde ziyaretçi de yeniden

ziyaret etme eğilimi artma söz konusudur. Ziyaretçiler kültürel miras kapsamında somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini de beraberinde deneyimlemektedir. Böylelikle ziyaret eden bireylerin kültürel değerlere olan bakış açısı ve öğrenim süreçlerinde kolaylık ve değişkenlik gösterebilmektedir.

2.4.1. İlgili çalışmalar

Somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini birbirinden bağımsız tutmak mümkün değildir. Somut değerlerin yanı sıra somut olmayan değerler bir bireyin, turizm faaliyeti esnasında kültürel değerlerin aktarımını kolaylaştıran iletişim araçları haline gelmiştir (Ar, 2015). Bir somut değeri tanımlarken ya da deneyimlerken aynı zamanda bir efsanesinin veya hikayesinin olması, somut değeri daha anlaşılır ve akılda kalıcı bir hale getirmektedir. SOKÜM değerleri, turizm faaliyetleri esnasında bireyin destinasyona olan bakış açısını da çerçevelemektedir. Destinasyona ait yöresel yiyecek ve içecekler, el sanatları, tarihi efsaneler ve anlatımlar ziyaretçinin, turizm faaliyetine katılımında çekicilik unsuru olarak büyük bir rol oynamaktadır (Çapar ve Yenipınar, 2016).

Somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisi kapsamında yapılan bazı çalışmalarla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Diker (2019) çalışmasında, kültür turizminin bir türü olan etnik turizm kavramı üzerinden somut olmayan kültürel miras ilişkisini incelemiş ve plansız etnik turizm faaliyetlerinin SOKÜM değerlerine zarar verdiğini, özgünlüğünün yitirildiğini dile getirmiştir. Çapar ve diğerleri (2016) somut olmayan kültürel miras kapsamında yöresel yiyeceklerin kültürel miras bağlamında turizm endüstrisinde önemli bir yerinin olduğunu, gelen ziyaretçilerin, destinasyon tercihinde kültürel kimliğin önemli bir parçası olan yöresel yiyeceklerin turizmde çekicilik unsuru olduğunu dile getirmişlerdir. Demirbulat ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada, somut olmayan kültürel miras unsuru olan el sanatları ve turizm ilişkisi çerçevesinde Türk halı dokumacılığı örneklerini açıklayarak incelemiştir.

Çalık ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada, Gümüşhane yöresine ait somut olmayan kültürel mirasın, sürdürülebilir turizm ilkeleri öncülüğünde, paydaş yönetimi çerçevesinde, planlı ve sonuç odaklı projeler yoluyla koruma altına alınmasının önemli bir gereklilik olduğunu tespit etmişlerdir. Öter (2010) yaptığı çalışmada, somut olmayan kültürel miras unsuru olan el sanatlarını, kültür turizmi bağlamında ele alarak, turizmde el sanatlarını değerlendirilmiştir. Pelit ve diğerleri (2019) yaptıkları çalışmada, somut

olmayan kültürel miras unsuru olan Ebru sanatının turizm ile ilişkilendirilmesini ve olası yansımalarını ele almışlardır. Taş (2022) çalışmasında, somut olmayan kültürel miras unsuru olan Urfa Sıra geceleri ve turizm ilişkisini incelemiş; sıra gecelerinin, Urfa şehri için turistik çekicilik unsuru olduğu ve destinasyona gelen ziyaretçiler için vazgeçilmez bir aktivite olduğunu dile getirmiştir. Civelek (2022) çalışmasında, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesinde yer Karagöz sanatını turizm açısından ele almış, *Karagöz sanatının* turizmde kültürü tanıtmaya ve aktarmaya olanak sağladığını dile getirmiştir.

Olalere (2019) çalışmasında, ilk olarak Malezya turizminin ekonomik katkısı ve kültürel mirasın turizm endüstrisinin ilerlemesinde nasıl bir katkısı var bunu araştırmış olup Malezya'da somut olmayan dört kültürel miras ögesini tespit etmiş ve böylelikle kültürel mirasın turizm ürünlerine dönüştürülmesinin onları nasıl koruyabildiğini dile getirmiştir. Krasojevic ve diğerleri (2017) yaptıkları çalışmada, Sırbistan'da somut turizm kaynaklarının yanı sıra somut olmayan turizm değerlerinin de var olmasını değerlendirerek yorumlamışlardır. Esfehani ve diğerleri (2018), yaptıkları çalışmada, somut olmayan kültürel mirasın rolüne özel olarak odaklanarak, bir Ulusal Koruma Alanı'nda somut olmayan kültürel miras ile turizm arasındaki etkileşime ilişkin ilk deneysel çalışmalardan birini rapor etmişlerdir. Ve yerel somut olmayan kültürel mirasın turizmde üç farklı şekilde ortaya çıktığı ve kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Zhang ve diğerleri (2022) yaptıkları çalışmada, Çin turizminin sağlanmasında kültürel değerlerin oynadığı rolün değerlendirilmesine dayanarak, somut olmayan kültürel miras turizmi çalışmalarında özgünlük ve yabancılaşma arasındaki diyalektik ilişkiyi araştırmıştır. Ranwa (2020), somut olmayan kültürel mirası örneği olarak Kalbeliya dansı ve Hindistan şarkılarının, turizmin olumlu sonuçları arasında sınırlı ekonomik faydaları olduğunu; kültürel koruyucular olarak icracıların özsaygılarının gelişmesinin birkaç popüler kişiyle sınırlı kaldığını bulmuştur. Zhang ve diğerleri (2020), insanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası olarak tanınmış olup listeye alınan ve dünya çapındaki ilk folklorik somut olmayan kültürel mirası olan Mazu inancı ile ilgili, Çin'li turistlerin algılanan değeri, yere bağlılık ve tekrar ziyaret niyetleri arasındaki ilişkileri anlamak için Meizhou Adası'nı örnek olay çalışması olarak ele almışlar ve kültürel değer ile tekrar ziyaret niyeti arasındaki doğrudan etkiye ilişkin ilişkide mekan bağlılığının kısmi aracı görevi gördüğünü bulmuşlardır.

Serçek ve diğerleri (2021) yaptıkları çalışmada, Mardin'in önemli el sanatlarından biri olan Telkari kültürel miras kapsamında Mardin şehri üzerinde

oldukça büyük bir yerinin olduğunu ve şehre ziyarete gelen turistlerin Süryani ustalar tarafından yapılan telkâri ürünleri satın alma eğilimlerinin oldukça fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Özmen (2023) yaptığı çalışmada, Mardin'in turizm açısından kıymetli kültürel miras unsurlarına sahip olduğu, her mevsimde turizm aktivitelerinin varlığına karşın bu unsurların yeterince öneminin anlaşılamadığı sonucuna varmıştır. Uygur (2014) yaptığı çalışmada, Mardin'in geleneksel eğlencesi olan Leyli Gecesinin bağlamından ve yerel dokusundan uzaklaşarak kazandığı yeni görünümle turistik bir ürün haline gelerek modernleşme, pazarlama ve tüketim süreciyle yapısal değişikliğe uğradığını; eski önem ve değerini yitirdiği sonucuna ulaşmıştır. Ari (2022) yaptığı çalışmada, Kafro köyüne ilk ziyaret etme motivasyonun pizza olmasıyla birlikte tekrar ziyaret motivasyonun Süryani kültürü olduğunu; ulaşım, yerel rehber ve turistik alışveriş mekanlarının bulunmamasından kaynaklı sorunların olduğunu tespit etmiştir. Demir (2021) yaptığı çalışmada, somut ve somut olmayan unsurların birbirine kattığı değer tanımlanması ve gelecek kuşaklara aktarılması ve korumaya ve sosyal projelere yönelik çalışmaların yönlendirilmesinde, turizm etkinliklerinin zenginleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Laçın (2020) yaptığı çalışmada, Diyarbakır'ın önemli bir musiki folkloru olan "Velime" gecelerinin yörede yaşayan halk için önemli bir kültürel ve sosyal dayanışma etkinliği olduğu, günümüzde de tekrar hayata geçirilerek nesilden nesile aktarılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Alanı

3.1.1. Mardin

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Mardin şehri, doğuda Şırnak, batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve güneyde ise Suriye ile komşu konumundadır. İklim olarak Akdeniz iklimi ile karasal iklimin ortak özelliklerine sahip olmakla birlikte, yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve soğuk geçmektedir (<https://mardin.ktb.gov.tr>, 2023). Şehrin ekonomisi tarım, hayvancılık, ticaret ve turizm faaliyetleri ile sağlanmaktadır. Mardin'in ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Mardin isminin nereden geldiğine dair bazı söylentiler bulunmaktadır. Şehirde yer alan bazı kesimler, Mardin isminin Süryanice “Merdo” kelimesinden geldiğini söylemektedirler. Şehrin coğrafi konumunda yer alan kayalıklardan dolayı, doğal kale konumunda olduğu için “kale” anlamına gelen “Merdo” kelimesinin çoğulu olan “Merdin” ismi konulmuştur.

Şehrin ismi ile ilgili diğer bir söylem ise ismin Ermenice bir kelime olan ve “şehit” veya “savaşçı” anlamına gelen “Mardi” kelimesinden geldiğidir. Farklı bir söylentiye göre ise Mardin ismi “Marde” adlı bir kavimden gelmektedir (Aydemir, 2021). Yapılan çalışmalar ve kazılar sonucunda elde edilen verilere göre tarih öncesi ve klasik çağ dönemlerinde Mardin ve çevresinde; Asurlular, Persler, Subariler, Aramiler, Hurriler, Hititler, Sümerler, Akadlar, Babilliler, İskitler, Makedonyalılar, Abbasiler, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Artuklular ve Osmanlılar hakimiyet sürdürmüştür (Duyan, 2022). Mardin, bulunduğu konumdan dolayı birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olup, hala da ev sahipliği yapmaktadır. Kozmopolit bir yapıya sahip olan şehir, içerisinde farklı etnik toplulukları barındırmaktadır. Ortodoks, Katolik ve Protestan Süryani, Ermeni ve Keldaniler; Müslüman Araplar, Kürtler ve Türkler; Yezidi Kürtler ve Kafkas göçmeni Çeçenler bu topluluklar içerisinde yer almaktadır (Dinç, 2023). Kentin içerisinde farklı medeniyetlerin bulunması nedeniyle, Mardin’de Hint - Avrupa dilleri (Türkçe, Kürtçe) ve Semitik diller (Arapça, Süryanice) yer almaktadır. Asırlar boyunca topraklarında yaşayan medeniyetlerin bırakmış oldukları eserler, gelenek ve görenekler ile zengin birikimini sürdürebilir hale getirmeyi başarmış nadir şehirlerimizden bir tanesidir (Işık ve Güneş, 2015).

Zengin kültür birikiminden kaynaklı Mardin şehrinde turizm faaliyetleri oldukça ön plandadır. Şehrin kozmopolit yapısından ortaya çıkan farklı gelenek ve görenekler, işçilikler, yapılar ve eserler oldukça ilgi çekmektedir. Şehrin dokusu bir yana gastronomisinde yer alan farklı lezzetler, birden fazla farklı dini yapıların bulunması ve farklı dinlerin, dillerin, mezheplerin bir arada saygı ve sevgi çerçevesi içerisinde yaşaması, turistlerin ilgi ve merak duygularını uyandırmaktadır. Yılın her mevsimi oldukça ziyaretçi ağırlayan şehir, verilere göre 2017 yılında işletme ve belediye belgeli tesislere giriş yapan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı 240 bin 771, 2018 yılında ziyaretçi sayısı 332 bin 321 iken, 2019 yılında ise bu sayı 410 bin 376 olmuştur. Korona virüsü nedeniyle ziyaretçi sayısında 2020 yılında bir düşüş yaşanmıştır. Ocak-Ağustos 2020 döneminde Mardin'deki işletme ve belediye belgeli tesislere giriş yapan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı, 114 bin 559 kişiye düşmüştür (TÜRSAB, 2020). 2021 yılında ise ziyaretçi sayısı 478 bin 722'ye yükselmiştir (Mardin Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Korona sonrası dönemde 2022 yılında ziyaretçi sayısının giriş ve çıkışlar ile 2 milyonu bulduğu ve konaklayan ziyaretçi sayısının ise 700 bin civarında olduğunu söylemek mümkündür (CNNTURK, 2023). 2020 yılı verileri doğrultusunda Mardin'de Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'ne (TÜRSAB, 2020) bağlı 36 seyahat acentası hizmet vermektedir. Mardin, Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası'na (ŞURO) bağlıdır ve ŞURO'ya üye rehber sayısı toplamda 144'tür. (TÜRSAB, 2020). Şehir de konaklama olanakları elverişlidir. Konaklama işletmelerinin bir kısmının otantik oluşu ve mimari dokusu ziyaretçileri etkilemekte ve işletmeye talebi arttırmaktadır. Yiyecek ve içecek işletmelerinin bir kısmının yerel halktan oluşması ve yerel halkın kendi lezzetlerini, ziyaretçilere aktarması ve bunların yanı sıra bütün bu akışın otantik mekanlarda sağlanması ziyaretçi için unutulmaz bir deneyim sunmaktadır.

3.1.2. Diyarbakır

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Diyarbakır şehrinin, doğusunda; Siirt ve Muş, batısında; Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya, güneyinde; Mardin, kuzeyinde ise; Elazığ ve Bingöl illeri yer almaktadır (Diyarbakır Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Şehir sert bir kara iklimine sahiptir. Yazları çok sıcak, kışları ise çevre şehirlere göre daha az soğukluktadır. Şehrin sahip olduğu konumda Dicle nehrinin bulunması ile birlikte ovalar tarıma oldukça elverişlidir. Şehrin ekonomisi, tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret ve turizm odaklıdır (Denli, 2018).

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Diyarbakır'ın geçmişten günümüze sahip olduğu farklı isimler bulunmaktadır. Bu isimler; Amid, Amida ve Amidi olarak bilinmektedir. Bazı kaynaklara göre Diyarbakır'da büyük ölçüde bakır bulunmasından kaynaklı eski Türkler buraya bakireli anlamına gelen Diyarbakır adını vermişlerdir. Ve bu isim Arap dilinde Diyar-ı bekir olarak geçmektedir. Şehirde bulunan ve yapı taşı olan bazalt taşından dolayı Akkoyunlular ve Artuklular, şehre Kara Amid adını vermişlerdir. Son hali olan Diyarbakır adını Mustafa Kemal ATATÜRK'ün 1937 yılında şehre yaptığı ziyaretiyle almıştır (Garan, 2011).

Diyarbakır, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıkların tarihsel süreci birçok döneme ayrılmıştır. İslamiyet öncesi dönemde; Huriler ve Mitanniler, Asurlular ve Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Partlar ve Armenia Krallığı Büyük Tigran hüküm sürmüştür. Bu uygarlıklar sonrasında 639 tarihine kadar süregelen Bizans hakimiyeti egemen olmuştur. İslamiyet sonrası dönemde; 639 yılında Arap hakimiyeti söz konusu olmuştur. Emeviler ile başlayan bu dönem Abbasiler ile devam etmiştir. Sonrasında Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Safaviler gibi devletler bu dönemde hâkimiyet sağlamışlardır. Bu süreç Osmanlı Dönemine kadar devam etmiştir (Culum, 2023).

Diyarbakır tarihinin oldukça geçmiş dönemlere dayanması ve birçok uygarlığa tanıklık etmesi, Diyarbakır'ın kültürel miras ve unsurlarına oldukça etki etmiştir. Şehrin önemli ekonomik unsurlarından biri olan turizm faaliyetleri, geçmiş nesillerden kalan kültürel unsurlar ve gelenek görenekler ile büyük ölçüde şehre maddi katkı sağlamaktadır. Şehrin kültürel unsurlarının yanı sıra mimari işçilikleri, el sanatları ve gelenek görenekleri ile de ziyaretçileri kendisine çekmektedir. Şehrin yeme ve içme kültürünün değişik ve yöresel lezzetler ile ön planda olması, ve bu kültürün otantiklik içerisinde sunulması Diyarbakır'ın dokusunu da ziyaretçilere ayrıca hissettirmektedir.

Hemen her yerden ve yılın her mevsimi ziyaretçi ağırlayan şehirde tesislere giriş yapan ziyaretçi sayısı 2018 yılında yerli ve yabancı toplam 421 bin 705, 2019 yılında yerli ve yabancı toplam ziyaretçi 536 bin 696'dır. 2020 yılı Ocak ve Ağustos ayı tesislere giriş yapan yerli ve yabancı toplam ziyaretçi sayısı ise, 227 bin 326'dır (TÜRSAB, 2023). 2021 yılında Diyarbakır ilinin almış olduğu turist sayısı 541.065 olduğu görülmektedir (invest Diyarbakır, 2023). Şehirde Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'ne (TÜRSAB) bağlı 109 seyahat acentası bulunmaktadır. Diyarbakır'da görev alan rehberler, Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası'na (ŞURO) bağlı olmakla birlikte odaya bağlı olarak toplam 144 turist rehberi bulunmaktadır (TÜRSAB, 2023).

Konaklama bakımından şehir otelleri olabildiğince fazladır. Konaklama işletmelerinin turistik alanlara yakınlığı, işletmelerin bir kısmının otantikliği ve mimari yapısı ziyaretçi tarafından ilgi ile tercih edilmektedir. Yiyecek ve içecek işletmelerinin, yöresel lezzetleri sunması, sunum esnasında Diyarbakır şehrine has olan bakır araç gereçlerin kullanılması şehrin dokusunu ziyaretçilere aktarmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Evren, bir araştırmanın problemini cevaplayabilmek için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği ve bu sonuçların genellenmesinin istendiği bütün olarak adlandırılmaktadır. Araştırma evreninden ise belirli ölçütler ile aynı özelliklere sahip bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan gruba ise “örneklem” adı verilmektedir (Kozak, 2021). Tez çalışmasının birinci veri grubu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Mardin ve Diyarbakır şehrinde turist rehberliği mesleğini icra eden 6 rehberle yapılan görüşmelerden toplanmıştır. Rehberlerden veri toplama esnasında katılımcılar kartopu örneklem yoluyla seçilmiştir. Rehberlerin katılım motivasyonları ve sezon yoğunlukları göz önüne alınarak katılımcı rehber sayısına düşük seviye de ulaşım sağlanmıştır. Tezin diğer verisi Seyahat Acentelerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket tur programlarına dayanmaktadır. Seyahat acentelerinin SOKÜM unsurlarına ne kadar yer verildiği içerik analizi yapılarak incelenmiştir. Acenteler, hem internet taraması hem de bölgedeki rehberlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda Türkiye’nin farklı illerinden Güneydoğu Anadolu Bölgesine paket tur düzenleyen acenteler arasından seçilmiştir. Seçilen acenteler internet taramasında öncelikle turizm sektöründe önde gelen acentelerden ve bu acentelerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi turlarının içerikleri baz alınarak seçilmiştir. Sonrasında ise sektörde yer alan diğer acentelerin Mardin ve Diyarbakır tur program içerikleri baz alınarak tarama ve analize dahil edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Gelişen ve değişen dünya koşulları çerçevesinde şekillenen istek ve ihtiyaçlar, her alanda değişime ve gelişime uğramıştır. Olağandan kaçış ve farklı deneyim arayışı içerisinde olan bireyler, turizm faaliyetlerinde de bu eğilimlerini gün geçtikçe göstermişlerdir. Bireylerin talepleri doğrultusunda turizm sektöründe değişimler ve yenilikler oldukça önemli hale gelmiştir. Turizm çeşitlerinden biri olan kültür turizmi, uzun yıllardır turistlerin seyahat eğilimlerinin büyük bir parçası olmuştur. Yerli ve

yabancı turistlerin otantiklik arayışı, yeni yerler ve kültürler keşfetme isteği, kültürlerin bir parçası olan miraslarını tanımayı ve öğrenmeyi, farklı kültürler ile etkileşim içerisinde olmayı ve somut miraslarının yanı sıra somut olmayan miraslarını da deneyimleme istekleri kültür turizminin temelini oluşturmuştur.

Bu bağlamda tez çalışmasında, somut mirasların yanı sıra kültürümüzün büyük bir parçası olan ve somut mirasları destekler nitelikte olan somut olmayan kültürel miras unsurlarının Mardin ve Diyarbakır turizmi açısından önemi araştırılmıştır. Bunun için Seyahat acenteleri tarafından bölgeye düzenlenen turlarda bu unsurlara ne düzeyde yer verildiği acentelerin tur programları üzerinden ve profesyonel turist rehberlerinin katıldıkları turlarda en çok hangi SOKÜM unsurları hakkında turistlere bilgi verdikleri onlarla yapılan görüşmeler üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Literatür taramasında somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisi ile ilgili çalışmalara yer verildiği ancak bu çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Tez çalışması ile literatüre teorik bir katkı sunulacağı ve bu yanın sıra Güneydoğu Anadolu Bölgesi tur içeriklerine bölgenin SOKÜM unsurlarının daha fazla entegre edilmesine dair pratik katkılar sağlaması bu çalışmanın önemli motivasyonlarından biridir. Ayrıca bu çalışmada turizmin önemli paydaşlarından biri olan tur rehberlerinin turlarda sıklıkla hangi SOKÜM unsurlarından yararlandıklarını ve bu unsurları kullanmalarının turlarına ne ölçüde katkı sağladıklarını saptamak amaçlanmıştır. Bu sayede tur rehberlerinin ve tur operatörlerinin yer verdiği SOKÜM unsurları arasındaki fark ve benzerlikler belirlenmiştir.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında öncelikle kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel mirasın (SOKÜM) tanımı ve unsurları yapılmıştır. Sonrasında somut olmayan kültürel mirasların nitelikleri ve bu nitelikleri taşıyan unsurların miras kapsamına alınma süreci ve bu süreçte unsurların sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için yapılan plan ve projelerin tanımı yapılmıştır. Çalışmanın yapılacağı alan olan Mardin ve Diyarbakır için SOKÜM unsurlarının tanımı ve turizm ile ilişkilerine yer verilmiştir. Kültürel miras ve turizm ilişkisine değinilmiştir. Literatür kısmında ise somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisi ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Çalışma alanı olan Diyarbakır ve Mardin şehrinin tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve turizm sektörüne dair bilgilere yer verilmiş; literatür tamamlandıktan sonra konuya uygun veri toplama yöntemi belirlenmiş ve veri toplama aşamasına geçilmiştir. Genel anlamı ile Mardin ve

Diyarbakır şehrinin SOKÜM unsurları ve bu unsurların bölgeye seyahate eden bireylere turist rehberleri aracılığıyla aktarımının ne yönde olduğu ve SOKÜM unsurlarının seyahat acentelerinin paket turu içeriklerine ne kadar entegre edildiği bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Çalışmada profesyonel tur rehberlerine ulaşım sağlamada sezon yoğunluğu olması nedeniyle bazı sınırlılıklar yaşanmıştır. Ayrıca da tur program içeriği analizinde acentelerin Mardin ve Diyarbakır şehirlerine sınırlı yer vermesi, tez çalışmasında içerik analizinde sınırlı acenteye yer verilmesine neden olmuştur. Acente program içerik taramasında acentelerin Güneydoğu Anadolu Bölgesine batı acentelerde kısıtlı yer verilmesi ancak doğuda yer alan acentelerin bu bölgeyi ve bölgenin şehirlerini daha ön planda tutması acente seçimlerinde tez çalışmasının analiz kısmını bir nebze dahi kolaylaştırmıştır. Rehberlerin sezon yoğunluğu ve katılım motivasyonlarının düşük olması nedeniyle örnekleme ulaşım konusunda sorunlar yaşanmıştır. Rehberlere ulaşım konusunda sorunlar ve sınırlılıklar yaşansa da örneklem çeşidinin doğru seçilmesi ile çalışmaya katkı veren rehberlerin katılımı sağlanmıştır.

3.5. Yöntem

Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel yöntem, görüşme, gözlem, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılarak bir dizi sürecin oluşmasına olanak sağlayan ve bu süreç içerisinde araştırmanın gerçekleştirildiği ortamın gerçek ve doğal oluşu ile birlikte olayların ve algıların bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına yönelik bir araştırma yöntemidir (Karataş, 2015). Bu yöntemin yanı sıra, seyahat acentelerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket tur programlarının içerikleri incelenerek, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en fazla turist alan Diyarbakır ve Mardin şehirlerinin somut olmayan kültürel miras unsurlarına ne kadar yer verildiğine dair bir içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, nitel araştırma tekniklerinden bir tanesi olup, görüntülü veya yazılı bir söylemi anlamada ve yorumlamada öznel etkenlerden bağımsız olmayı amaçlamaktadır (Gültekin, 2019).

Yapılan internet taraması sonucu öncelikle turizm sektörünün önde gelen belirli acentelerinin Güneydoğu Anadolu bölgesine düzenledikleri paket tur program içerikleri incelenmiştir. Sonrasında ise daha küçük ve batı bölgelerinde yer alan acentelerin Mardin ve Diyarbakır şehrine turlar düzenlemesi baz alınarak tur program içerikleri incelenmiştir. Böylelikle 20 seyahat acentesinin “GAP Turu” paket program içerikleri ve Mardin, Diyarbakır şehirlerine ait olan tur programları incelenerek, belirli temalar

üzerinden manuel olarak analiz edilmiştir. Sonrasında içerik tarama ve analizinden elde edilen bulgular kategorize edilmiştir. Ayrıca Diyarbakır ve Mardin turlarında rehberlik mesleğini icra eden 6 profesyonel turist rehberi ile yarı yapılandırılmış soru formu aracılığı ile görüşme sağlanmıştır. Görüşme sonrası elde edilen veriler manuel olarak analiz edilmiştir. Herhangi bir analiz programı kullanılmamıştır. Elde edilen veriler manuel bir şekilde kategorize edilmiştir.

3.6. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın verileri, karma bir veri toplama tekniğine dayanmaktadır. Rehberlerden nitel veri yöntemlerinden görüşme tekniğinin kullanılması ile veri toplanmıştır. Görüşmeler turizm sezonu yoğunluğu nedeniyle soru formu kullanılarak yapılmıştır. Görüşme esnasında yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Soru formunda 5 adet yarı yapılandırılmış soru yer almaktadır. Çalışma alanı olan Mardin ve Diyarbakır'da profesyonel turist rehberliği kokartına sahip ve bölgeye sıkça gelen 6 rehber ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Rehberlerin bulunması sürecinde kartopu örneklem yöntemi kullanılarak katılımcılardan birbirini tanıyan diğer katılımcılara ulaşılmıştır(Gürbüz, 2018). Görüşme soruları literatürden yararlanılarak hazırlanmıştır. Veri toplama esnasında profesyonel turist rehberlerinin etik kurallara bağlı olarak görüşme için rehberlerden öncesinde izin alınmış ve kişisel bilgilere hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Çalışmanın Güneydoğu Anadolu tur programları analizi ise rehberler ile olan görüşmenin yanı sıra 20 acentenin tur program içerikleri taranarak ve analiz edilerek Mardin ve Diyarbakır somut olmayan kültürel miras değerlerinin program içeriğinde ne kadar yer aldığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.6. Görüşme soruları

1.Diyarbakır ve Mardin turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir?
2.Tur grubunuzun somut olmayan kültürel mirasa karşı olan tepkileri ne yöndedir?
3.Tur grubunuzun, bu tür aktivite, deneyim ya da unsurlara karşı değerlendirmeleri nasıldır?
4.Somit olmayan kültürel miras unsurları, turların çekiciliğini ve tur sonrası memnuniyeti etkiliyor mu?
5.Diyarbakır ve Mardin'in sahip olduğu somut olmayan kültürel miraslar, bu şehirler açısından turlarda bir fark yaratıyor mu?

Kaynak: Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu tez çalışmasında bulgular bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak çalışma da yirmi acentenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket tur içerikleri incelenip analiz edilerek elde edilen veriler doğrultusunda bulgu kısmı oluşturulmuştur. İkinci olarak Mardin ve Diyarbakır şehirlerinde rehberlik mesleğini icra eden altı rehber ile soru formuna verdikleri cevaplar doğrultusunda toplanan veriler manuel analiz ile oluşturulmuştur. Çalışma da herhangi bir veri analiz programı kullanılmamıştır.

4.1. Seyahat Acentelerinin Paket Tur Programlarının Analizi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi paket turlarında Mardin ve Diyarbakır şehirlerine yer veren yirmi seyahat acentesinin tur içerik programları somut olmayan kültürel miras unsurları bakımından değerlendirilerek seçilmiştir. Programlarda bu iki şehir oldukça önemli bir konumda olup, şehirlere ait olan somut değerlerin yanı sıra SOKÜM unsurlarına hangi ölçüde ne kadar yer verildiği araştırılmıştır. Araştırma ve inceleme sonucunda seyahat acentelerinin Mardin ve Diyarbakır program içeriklerinde tespit edilen somut olmayan kültürel miras unsurları; yöreye ait geleneksel el sanatları, yöresel yiyecek ve içecek, yöresel müzik ve dans son olarak da yöresel anlatılar şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır.

Seyahat acentelerinin programlarında Güneydoğu Anadolu turları incelendiğinde, tur programlarının genellikle dört veya beş gün olduğunu ve paket turların Gaziantep şehrinden başlayarak bir şehre daha uğrayıp Diyarbakır'a ilerlediğini ve sonrasında turun Mardin şehrinde son bulduğunu söyleyebiliriz. Turun içeriği ele alındığında Diyarbakır şehrinin tarihi ve doğal yapılarına sıklıkla yer verildiğini görmekteyiz. Ancak Diyarbakır şehrinin sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal miraslarının dışında yöreye ait geleneksel el sanatlarının, gastronomi kültürünün, yöresel müzik ve danslarının, yöresel kıyafetlerinin, yöresel anlatı ve uygulamalarının kısacası somut olmayan kültürel miras unsurlarının tur içeriklerinde sıklıkla kullanılmaması oldukça açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

4.1.1.Diyarbakır tur programında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının analizi

Somut miras değerlerinin tamamlayıcı bir parçası olan bu unsurlara yalnızca A1, A2, A8, A10, A12, A15, A16'nın kısmi de olsa tur program içeriklerinde yer verdiği tespit edilmiştir. A1, Diyarbakır şehrinin geleneksel el sanatları ve yöreye ait bir dinleti olan Dengbejlige yer vermiştir. A8, Yalnızca program içeriğinde geleneksel el sanatlarından bir tanesi olan bakırcılık mesleğine yer vermiştir. A10, geleneksel el sanatlarından bir tanesi olan bakırcılık mesleğine yer vermiş ve aynı zamanda A1, A2, A8, A10, A12, A15 ve A16'dan farklı olarak şehirde bulunan ve önemli bir değere sahip “On Gözlü Köprü”nün somut halinden ziyade neden şehir için önemli olduğuna dair bilgilere ve köprü hakkındaki efsanelere yer vermiştir. A12, yöreye ait gastronomi alanında önem taşıyan ve şehre has olan yöresel baharatlardan bahsetmiştir. Geleneksel el sanatlarında ise diğer acentelerden farklılaşarak dokumacılık mesleğine ve dokuma ürünlere yer vermiştir. Yöresel dinleti olan Dengbej’e de bu acentenin tur içeriğinde yer verilmiştir. A15, yalnızca şehrin gastronomisini ele alarak yöreye ait gastronomi unsuru olan “Diyarbakır Ciğerine” yer vermiştir. A16 ise geleneksel el sanatlarından bakırcılığa ve yöreye ait olan yöresel baharat ve yiyeceklere yer vermiştir.

Program içeriklerinde sıklıkla geleneksel el sanatlarına yer verilmiştir. İçerikte el sanatlarını serbest zaman olarak ayırdıkları zaman diliminde yer verilmiştir. Yedi acente, tur programları üzerinden ele alındığında somut mirasın ön planda tutulduğu ve aynı zamanda acentelerin tur içeriklerinin oldukça benzer olduğu gözlemlenmiştir. Birbirlerinden farklılaşma çabası olmayan bu acentelerin somut olmayan kültürel miras unsurlarına kendilerinin de vakıf olmadıkları oldukça net bir şekilde söylenebilir. Acente tur programlarında somut olmayan kültürel mirasa yer veren acentelerin ise yalnızca belirli ve bilinen unsurlara yer verdikleri gözlemlenmiştir. Kalan on üç acentenin ise, Diyarbakır tur içeriklerinde yalnızca somut mirasların yer aldığı bu acenteler, somut mirasları destekleyecek herhangi bir somut olmayan kültürel miras unsuruna yer vermemiştir.

Çizelge 4.1.1.Tur programlarında Diyarbakır ilinde yer alan SOKÜM unsurları

ACENTELER	YÖREYE AİT GELENEKSEL EL SANATLARI	YÖRESEL YİYECEK VE İÇECEKLER	YÖRESEL MÜZİK VE DANSLAR	YÖRESEL ANLATILAR
A1	Taş işçiliği ve Ahşap boyama.	Yer verilmemiş.	Dengbej.	Yer verilmemiştir.

Çizelge 4.1.1. Tur programlarında Diyarbakır ilinde yer alan SOKÜM unsurları (devamı)

A2	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A3	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A4	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A5	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A6	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A7	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A8	Bakırcılık.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A9	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A10	Bakırcılık.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	On Gözlü Köprü'nün Hikayesi
A11	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A12	Dokumacılık.	Yöresel baharatlar.	Dengbej.	Yer verilmemiştir.
A13	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A14	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A15	Yer verilmemiştir.	Ciğer kebabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A16	Bakırcılık.	Yöresel baharatlar ve yiyecekler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A17	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A18	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A19	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A20	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

Kaynak: Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.1.2. Mardin tur programında yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının analizi

Güneydoğu Anadolu tur programlarının içeriğinde Mardin şehri ele alındığında, içeriklerde yalnızca A12 ve A14'ün somut olmayan kültürel miras unsurlarına yer vermediği görülmüştür.

Çizelge 4.1.2. Seyahat acenteleri paket tur program incelemesinde Mardin’de yer alan SOKÜM değerleri

ACENTELER	GELENEKSEL EL SANATLARI	YÖRESEL YİYECEK VE İÇECEKLER	YÖRESEL MÜZİK VE DANSLAR	YÖRESEL ANLATILAR
A1	Telkari işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Reyhani Gecesi.	Yer verilmemiştir.
A2	Yer verilmemiştir.	Naneli ayran. Süryani Şarabı.	Reyhani Gecesi.	Selsebil adı verilen çeşmenin hikayesi
A3	Telkâri işçiliği.	Süryani Çöreği.	Yöreye ait halk oyunları	Yer verilmemiştir.
A4	Telkâri ve gümüş işçiliği.	Mavi badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A5	Yer verilmemiştir.	Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A6	Mardin sabunları.	Badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A7	Yer verilmemiştir.	Badem şekeri. Zafran (Süryani) Çayı. Dibek kahvesi.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A8	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A9	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Süryani çayı. Süryani kahvesi. Badem şekeri. Yöresel yemekler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A10	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Reyhani gecesi.	Medrese de bulunan çeşmenin hikayesi.
A11	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A12	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A13	Telkâri işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A14	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A15	Telkâri işçiliği.	Yöreeye ait kuruyemiş ve kahve.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A16	Telkâri işçiliği. Mardin sabunları.	Badem şekeri.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A17	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A18	Telkâri işçiliği. Yöresel dokuma işçiliği kıyafetler.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A19	Yer verilmemiştir.	Badem şekeri. Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.
A20	Telkâri ve Gümüş işçiliği.	Naneli ayran. Süryani Şarabı.	Yer verilmemiştir.	Yer verilmemiştir.

Kaynak: Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

A1, geleneksel el sanatlarından telkâri işçiliğine, yöresel dans ve müziklerden ise reyhani gecesine yer vermiştir. A2, Mardin yöresine ait yiyecek ve içeceklerden Süryani Şarabı ve naneli ayranı yer vermiştir. Programa Yöresel dans ve müzik olarak da reyhani gecesini dahil edilmiştir. A3, Yöresel gastronomi anlamında Süryani çöreğine, geleneksel el sanatı telkâri işçiliği ve yöresel dinleti ve danslara yer vermiştir. A4, geleneksel el sanatlarından gümüş ve telkâri işçiliği, yöreye ait Lahor ağacının kökünden yapılan badem şekerine yer vermiştir. A5, yalnızca gastronomi anlamında yöreye ait Süryani şarabına yer vermiştir. A6, geleneksel el sanatlarından, yöreye ait Mardin sabunlarına ve yöresel yiyecek olan badem şekerine yer vermiştir. A6'da her iki unsorda hediyelik eşya kapsamında Mardin şehrine has iki unsur olarak dahil edilmiştir. A7, yalnızca yöre ait yöresel yiyecek ve içecekler olarak Zafran (Süryani) Çayı, dibek kahvesi ve badem şekerine yer vermiştir. A8, yalnızca geleneksel el sanatlarından telkâri işçiliğine yer vermiştir. A9, yöreye ait yemeklere, Süryani çayına ve kahvesine, badem şekerine yer vermiştir. Geleneksel el sanatlarından telkârde bu programa dahil edilmiştir. A2 ve A10, diğer acentelerden farklı olarak somut miras unsuru olan bir çeşmenin hikayesini programa dahil etmiştir.

Yöresel dans ve müziklerden reyhani gecesine, geleneksel el sanatlarından telkâri ve gümüş işçiliğine yer verilmiştir. A11, ve A13 yalnızca telkâri işçiliğine yer vermiştir. A15, yöreye ait yiyecek ve içeceklerden kuruyemiş ve kahveye, el sanatlarından ise telkâriye yer vermiştir. A16, şehrin kendine has sabunları ve badem şekerine hediyelik kısmında yer vermiştir. El sanatlarından ise telkâri işçiliğine yer vermiştir. A17, yalnızca telkâri ve gümüş işçiliğine yer vermiştir. A18, telkâri işçiliği ve yöreye ait motif ve kumaşlardan yapılan yöresel kıyafetlere yer vermiştir. A19, yöreye ait yiyecek ve içeceklerden badem şekeri ve Süryani şarabına yer vermiştir. A20 ise geleneksel el sanatlarından gümüş ve telkâri işçiliğine, yöresel yiyecek ve içeceklerden naneli ayran ve Süryani şarabına yer vermiştir.

Programlarda en fazla geleneksel el sanatlarına yer verilmiştir. Bu el sanatları yapım aşamaları vb. olarak değil de serbest zaman diliminde hediyelik eşya alımı için programlara dahil edilmiştir. Program içeriğine bakıldığında acentelerin benzer somut olmayan kültürel miras unsuruna yer verdikleri gözlemlenmiştir. Mardin şehrinin kozmopolit bir yapıya sahip olması kültür ve tarih kapsamında oldukça farklı ve değerli yapıları içerisinde bulundurmasına sebep olmuştur. Bu yapı sayesinde şehirde ortaya

farklı yaşayış biçimleri, kıyafetler, yeme içme alışkanlıkları da ortaya çıkmıştır. Şehrin bu denli farklı kültür ve tarihe ev sahipliği yapması fakat yalnızca belli başlı unsurlarının biliniyor ve programlara dahil edilmiş olması dikkat çekmektedir. Birkaç unsurun yalnızca hediyelik eşya olarak programa dahil edilmesi ve somut yapıların hikayelerinden yalnızca A10’nda bir tanesinden bahsedilmiş olması acentelerinde şehirde bulunan somut olmayan kültürel miras unsurlarını pek dikkate almadıklarını göstermektedir.

4.2. Rehberler İle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Turizmin en önemli paydaşlarından biri olan tur rehberleri, somut mirası turistlere aktarırken somut olmayan kültürel mirastan da en etkili şekilde yararlanmaktadır. Somut olmayan kültürel miraslar, somut mirasların tamamlayıcısı olarak görmektedir. Bu nedenle rehberler şehirlerin gelenek ve göreneklerini, yöreye ait unsurları aktarırken bir nevi şehirde tanıtımını bu unsurlar ile yaparak şehir içerisinde kazanılan deneyimlerin akılda kalıcılığını arttırmaktadır. Tez çalışmasında Diyarbakır ve Mardin şehirlerinde rehberlik mesleğini icra eden altı rehber ile soru formu üzerinden görüşülmüştür. Görüşme sonrası elde edilen veriler doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Rehberlerin sorulara verdikleri cevaplarda en sık kullanılan SOKÜM unsurları tespit edilerek bir kelime bulutu oluşturulmuştur.

4.2.1. Rehberlerin Mardin turlarında kullandığı SOKÜM unsurları

Katılımcı rehberler ile soru formu aracılığı ile yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen verilere göre rehberlerin ilk soru olan Mardin ve Diyarbakır turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir sorusuna sırasıyla; R1, Mardin şehri turlarında yalnızca yöresel anlatılardan yılan ve akrep muskasına yer verdiğini belirtmiştir. R2, ise yöresel dans ve müziklerden özellikle yararlandığını belirterek Mardin şehrine has olan Leyli ve Reyhani gecesine turlarında yer verdiğini belirtmiştir. Şehrin kendine has olan yiyecek ve içeceklerinden Süryani çöreği, Zafran çayı ve kaburga dolmasına yer verdiğini belirtmiştir. Yöresel el sanatlarından telkâri, bakır ve kalay işçiliği, deq (dövme) sanatı, yörenin kendine has işçilikle yapılmış olan taş evlerinden bahsederken taş sanatından sıklıkla bahsettiğini belirtmiştir. Ve yöreye ait anlatılarda ise Şahmeran hikâyesi ile şehrin özel güvercinlerine yer vererek somut

olmayan kültürel miraslardan oldukça fazla yararlandığını belirtmiştir. R3 ise turlarında yalnızca yörenin müzik ve danslarından Reyhani gecesine yer verdiğini belirtmiştir. R4, Mardin turu esnasında yöresel müzik ve dinletilerden sıklıkla yararlandığını belirtmiştir. R5, tur esnasında yalnızca dinler üzerinden anlatım yaptığını ve şehre ait mitolojik hikâyeleri aktardığını belirtmiştir. R6 ise yöresel müzik ve şehrin efsaneleri sıklıkla turlarında bu SOKÜM unsurlarını kullandığını belirtmiştir.

Çizelge:4.2.1. Rehberlerin Mardin’de sıklıkla kullandığı SOKÜM unsurları

REHBERLER	Yöresel dans ve müzik	Yöresel Gastronomi (Yiyecek ve İçecekler)	Yöresel El Sanatları	Yöreyle ait efsane ve Anlatılar
R1	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yılanve akrep muskası hikayesi.
R2	Leyli geceleri ve reyhani geces.	Süryani çöreği. Kaburga Dolması. Zafran çayı.	Telkârî sanatı. Bakır ve kalay işçiliği. Deq sanatı.	Şahmeran hikayesi. Mardin güvercinleri.
R3	Reyhani geces.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.
R4	Yöresel dans ve müzik.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.
R5	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Din (Mitra, Ezidi, Zerdüştlük, Hristiyanlık vb.) Mitolojik hikayeler.
R6	Yöresel müzik.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Efsaneler.

Kaynak: Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

Rehberlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda Mardin turlarında sıklıkla yer verdikleri Somut olmayan kültürel miras unsurları ile bir kelime bulutu oluşturulmuştur.

Şekil 4.2.1. Mardin turlarında sık kullanılan SOKÜM değerlerine ait kelime bulutu

4.2.2. Rehberlerin Diyarbakır turlarında sıklıkla kullandığı SOKÜM unsurları

Katılımcı rehberler ile soru formu aracılığı ile görüşme yapıldığında ilk olarak Mardin ve Diyarbakır turlarınızda sıklıkla bahsettiğiniz somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda; R1, Diyarbakır turlarında sıklıkla yöreye ait efsane ve hikayelerden yararlandığını, efsane ve hikaye dışında herhangi bir SOKÜM unsurundan bahsetmediğine değinmiştir. R2, turlarında somut olmayan kültürel miras değerlerine oldukça fazla yer verdiğini belirtmiştir. Diyarbakır şehrinde yöresel müzik ve dans olarak dengbej kültürünü, yöreye ait gastronomi de ise şehrin en önemli yemeği olarak öne çıkan ciğerine öncelik tanıdığını ve sonrasında şehre ait olan yiyecek ve içecekler yer verdiğini belirtmiştir.

Yöreye ait anlatı ve efsanelerde ise Diyarbakır sokaklarından başlayarak şehrin geçmişi hakkında da oldukça sık anlatıya yer verdiğine değinmiştir. R3 ise yalnızca yöresel dans ve müziklerden dengbeje çoğunlukla yer verdiğinden söz etmiştir. Dengbej haricinde herhangi bir SOKÜM unsuruna değinmemiştir. R4, yalnızca yöresel müziğe yer verdiğinden bahsetmiş fakat ne tür bir müzik türü olduğuna değinmemiştir. R5, turlarında sıklıkla yöresel müzik ve dans kategorisinden dengbeji aktardığını bunun yanı sıra da şehre ait özel efsane ve anlatılara yer verdiğinden söz etmiştir. R6 ise R5 gibi Diyarbakır turlarında yöresel müzik ve yöreye ait efsane ve anlatıları sıklıkla kullandığını belirtmiş fakat ne tür bir müzik olduğuna değinmemiştir.

Çizelge 4.2.2. Rehberlerin Diyarbakır turlarında sıklıkla kullandığı somut olmayan kültürel miras unsurları

REHBERLER	Yöresel Dans ve Müzik	Yöresel Gastronomi (Yiyecek ve İçecek)	Yöresel El Sanatları	Yöreye ait Anlatılar ve Efsane
R1	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Suzan-Suzi hikayesi. Diyarbakır şehrinin fethindeki köpek hikayesi.
R2	Dengbej Kültürü	Diyarbakır Ciğeri. Kürt kahvesi. Reyhan Şerbeti. Diyarbakır Çiğköftesi. Örgü peyniri. Tırşık yemeği (güveç). Karpuz. Karpuz çekirdeği.	Yer vermemiştir.	Diyarbakır küçeleri (sokakları). Şehit Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okan. Şehit Adalet Temsili Tahir Elçi. Diyarbakır Surlarının kalkan balığına benzeyişi. Yöreye ait şive.
R3	Dengbej.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.
R4	Yöresel müzik.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.
R5	Dengbej.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yöreye ait efsane ve masallar.
R6	Yöresel müzik.	Yer vermemiştir.	Yer vermemiştir.	Yöreye ait efsaneler.

Kaynak: Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

R2, *‘‘Kısa süreli gezme fırsatı olunan bu şehirlerde (Mardin ve Diyarbakır) zaman bakımından her yer gezilememekte ve her olayı somut olarak gösteremeyiz. O bakımdan tur programı çerçevesinde şehirler ile ilgili bu bilgilerin alınması ve uygulanarak gösterilmesi beklenilenden daha dolu ve memnuniyet açısından da yüksek bir değerlendirme sonucu çıkıyor.’’* Şeklinde cevap vermiştir. R2’nin verdiği cevap doğrultusunda somut olmayan kültürel mirasın, tur esnasında kısıtlı bir zaman dahi olsa aktarılması misafirlerin beklentilerini daha üst seviyeye taşımakta ve aynı zamanda memnuniyeti de beraberinde getirerek turun kalitesini arttırmaktadır diyebiliriz.

R3, somut olmayan kültürel mirasa karşı tur grubunun olumlu değerlendirmeleri olduğunu dile getirmiştir. R4, tur grubunun SOKÜM temelli aktivite, deneyim ya da unsurlara karşı değerlendirmelerinin uyumlu olduğunu belirtmiştir. R4’ün cevabı doğrultusunda tur grubunun farklı bir kültüre ve kültürel değerlere uyum sağladıklarını söylemek mümkündür. R5, tur grubundan bu tür aktivite, deneyim ya da unsurlara karşı olumlu tepkiler aldığını ve sonrasında tekrardan deneyimlemek isteyenlerin olduğunu dile getirmiştir. R5’in cevabı doğrultusunda, deneyimin farklılaşması ve misafirde olumlu etki bırakması SOKÜM temelli aktivite ve deneyimlerin turda çekiciliğini ve akılda kalıcı bir etki yarattığını söylemek mümkündür. R6 ise tur grubunun deneyim edindikleri SOKÜM temelli aktivite ve unsurlardan yeni bir şeyler kazandıkları ve öğrendikleri için mutlu olduklarını dile getirmiştir.

Katılımcılara yöneltilen dördüncü soru olan somut olmayan kültürel miras unsurları, turların çekiciliğini ve tur sonrası memnuniyeti etkiliyor mu sorusuna; R1, turların çekiciliğini ve sonrasında da memnuniyeti etkilediğini dile getirerek bu cevabını; *‘‘Çünkü kültürel bir güdülenme yaşanıyor’’* şeklinde ifade etmiştir. R2, turun çekiciliği ve sonrasında memnuniyetin kesinlikle etkilediğini belirterek, daha önceden araştırıp gelen misafirlerin yörede daha önce bilmedikleri bu bilgileri öğrenmeleri, misafirleri mutlu etmektedir şeklinde dile getirmiştir. R3, tur esnasında ve sonrasında somut olmayan kültürel miras unsurlarının kullanılmasının tur çekiciliğine ve memnuniyetine etki ettiğini dile getirmiştir. R4, kesin bir şekilde etki ettiğini vurgulamıştır. R5, somut olmayan kültürel mirasın tur esnasında kullanımının çekicilik ve memnuniyet sağlamasını tur grubunun yaş ve ilgi düzeyine bağlı olarak etki alanın arttığını dile getirmiştir. R5’in cevabı doğrultusunda tur grubunun yaş düzeyinin ilgi ve tercih alanın değişkenlik gösterdiğini bu nedenle grup yaş düzeyini dikkate alarak turlarda SOKÜM unsurlarına yer verip vermediğini dile getirebiliriz. R6 ise çekicilik ve memnuniyete etki ettiğini vurgulamıştır.

Katılımcılara yöneltilen beşinci soru olan Diyarbakır ve Mardin'in sahip olduğu somut olmayan kültürel miraslar, bu şehirler açısından turlarda bir fark yaratıyor mu sorusuna; R1, misafirlerin bu yörelere olan ilgi, merak ve tutumlarının arttığını sonuç olarak da başkalarına da örnek teşkil ettiğini dile getirmiştir. R1'in cevabı doğrultusunda tur esnasında deneyimlenen SOKÜM değerlerinin memnuniyet düzeyinin yüksek olması, misafirlerin bu iki şehre bakış açılarını değiştirdiğini ve ilgilerini arttırdığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda deneyimin beklentinin üzerinde olması ve memnuniyeti arttırması, misafirlerin diğer bireyleri de bu şehirlere yönlendirmeleri açısından oldukça önemli bir yer kapladığını söyleyebiliriz.

Katılımcı, R2, *''Mardin taşa oyulmuş bir şehir, dinlerin buluştuğu nokta. Diyarbakır ise surlarıyla, sahabeleri ile ayrıca gastronomi ve geçmiş tarihi ile o kadar zengin bir şehir ki bunlar fark yaratan etkenlerden bazıları. İnsanlar bu dile getirilen etkenleri yaşamak ve hissetmek için gelmeleri ve bekledikleri gibi görmeleri çokça önemli bir fark yaratıyor''* cevabını vermiştir. R2'nin cevabı doğrultusunda Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin diğer şehirlerden büyük ölçüde fark yaratmasını sahip olduğu SOKÜM değerleri ile sağlamaktadır diyebiliriz.

R3, somut olmayan kültürel miras değerlerinin Mardin ve Diyarbakır şehri için fark yarattığını dile getirmiştir. R4, dikkat çekici bir ölçüde fark yarattığını vurgulamıştır. R5, Çoğu grupta SOKÜM değerlerinin daha dikkat çekici olduğunu dile getirmiştir. R5'in cevabı doğrultusunda tur grubunun yaş ve ilgi düzeyine göre bu farklılığın değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. R6 ise Mardin ve Diyarbakır şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarının turlarda bir fark yarattığını dile getirmiştir.

5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Seyahat acenteleri içerik analizinden elde edilen bulgulara göre Mardin şehri, somut olmayan kültürel miras bakımından oldukça zengin olmasına rağmen acente içeriklerinde belirli unsurlara yer verildiği görülmektedir. Yöresel yiyecek ve içecek unsurlarında turistlere sunulan Süryani şarabı, Zafran çayı, badem şekerleri, dibek kahvesi ve naneli ayran gibi unsurlara genellikle yer verilmiştir. Program içeriğinde Mardin yöresine ait yöresel yemeklere yer verilmemiştir. Yöreyle ait geleneksel el sanatlarında ise çoğunlukla telkâri ve gümüş işçiliğine yer verildiği görülmüştür. Fakat el sanatları yalnızca boş zaman sürecinde turistlerin bireysel vakitlerinde gezip dolaşarak satın alma unsuru olarak yer verilmiştir. Buna bağlı olarak acentelerin, şehrin geleneksel el sanatlarının yapım aşamasına turistleri dahil etmediklerini söylemek mümkündür. Yöresel anlatı ve efsanelere yalnızca iki acentenin (A2 ve A10) yer verdiğini ve bu durumu tur açısından çekicilik unsuru olarak kullandıklarını söyleyebiliriz. Mardin'in yöresel kıyafetlerine yalnızca bir acente (A18) yer vermiştir.

Yörenin kendine has bir yaşam ve giyim tarzına sahip olması fakat bunun yalnızca bir acente tarafından tur programına dahil edilmesi, yörenin kültür ve yaşam biçiminin farklılığını öne çıkarmıştır demek mümkündür. Program içeriklerinde yer alan badem şekerleri, Mardin sabunları, yöreye ait kuruyemişler de tıpkı geleneksel el sanatları gibi yalnızca turistlerin boş zaman içerisinde satın alabilecekleri hediyelik unsurlar olarak yer almaktadır. Yöreyle ait dans ve müzik kapsamında, acente program içeriklerinde reyhani gecesi çoğunlukla yer almaktadır. Fakat bu yöresel deneyim içeriklerde ekstra ücret dahilinde isteyen misafirlerin katılabileceği yönünde ifade edilmiştir. Yöreyle ait tek bir geleneksel dans ve müziğin yer alması ve ekstra ücret dahilinde katılım sağlayabilmeleri, misafirlerin tur içeriklerini incelerken hem olumsuz bir imaj çizmekte hem de bu geleneksel dansı önemsiz bir konuma getirebilmekte diyebiliriz.

Rehberlerden elde edilen veriler doğrultusunda; acente tur içeriklerinde yer alan SOKÜM unsurları dışında değişik unsurların var olduğunu görebilmekteyiz. Aynı zamanda acente içeriklerinde yer alan SOKÜM değerlerinin birçoğuna da rehberlerin Mardin turu esnasında yer vermediklerini görmekteyiz. Örneğin; acente program içeriğinde çoğunlukla Süryani şarabı ve çayının yer aldığını görmekteyiz fakat rehberlerden alınan yanıtlarda bu iki unsura hiç yer verilmediğini söyleyebiliriz.

Rehberlerden alınan yanıtlarda Mardin şehrinde yöreye ait geleneksel hikaye ve anlatılara çoğunlukla yer verildiğini, ikinci olarak yöreye ait geleneksel el sanatlarına ve yöresel dans ve müziklere fazlalıkla yer verildiği görülmektedir. Şehrin gastronomisinin acente program içeriklerinde çoğunlukla yer aldığını fakat rehberlerin gastronomi kısmını arka planda bıraktıklarını söyleyebiliriz. Acente içerik analizinde geleneksel anlatı ve hikayelere çok az yer verildiğini ancak rehberlerin geleneksel anlatı ve hikayeleri daha sık kullandığı ve turlarda ön planda tuttuklarının görmekteyiz.

Rehberlerin anlatımları esnasında Mardin şehrinin sahip olduğu yöresel dans ve müziklere sıklıkla yer verdiğini fakat acente program içeriklerinde dans ve müziğin ekstra ücret dahilinde geri planda bırakıldığını görmek oldukça mümkündür. Rehberlere yöneltilen sorulara verilen yanıtlarda turistlerin Mardin şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarına ilgi ve merak duyduklarını söylemek mümkündür. Ancak acente programlarında sıklıkla şehrin sahip olduğu SOKÜM unsurlarına yer verilmemesi, verilse dahi ekstra ücret dahilinde veya da turistin boş zaman aktivitesi şeklinde olması tur seçim aşamasında beklentiyi düşürmektedir. Fakat rehberlerin Mardin şehrinin SOKÜM unsurlarına turlarında sıklıkla belirli öğelere yer vermeleri tur esnasında beklentiyi oldukça karşılamaktadır diyebiliriz. Beklentinin tur öncesinde de karşılanması bakımından acentelerin program içeriklerinde SOKÜM unsurlarına daha sık yer vermeleri ve bu unsurlara karşı olan beklentiyi tur esnasında da karşılamalıdır.

Seyahat acentelerinin içerik analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda; Diyarbakır şehrinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerine oldukça az yer verilmiştir. Şehrin geçmişten bugüne sahip olduğu somut miras değerlerine içeriklerde daha fazla yer verilmiştir. Somut mirasların destekleyici parçası olan SOKÜM unsurlarından acente içeriklerinde genellikle geleneksel el sanatlarından bakırcılığa yer verilmiştir. Bakırcılık dışında taş işçiliği ve ahşap boyama sanatına yalnızca bir acente (A1) yer vermiştir. Yer alan geleneksel el sanatlarının ise turun boş zaman esnasında bireysel gezme ve görme üzerine hediyelik eşya olarak satın alınabilecek ürün şeklinde belirtildiğini görmek mümkündür. Şehrin sahip olduğu gastronomi oldukça çeşitli olmasına rağmen acentelerden yalnızca bir tanesi (A15) yemek belirterek Diyarbakır ciğerine yer vermiştir. A16 yöresel yiyecek şeklinde yemek ismi belirtmeden genel bir ifade kullanmıştır.

Şehre ait olan yöresel dokuma ürünleri ve yöresel baharatlar tıpkı bakır ve ahşap işçiliğinde olduğu gibi hediyelik eşya olarak yer almaktadır. Yöresel müzik ve dans olarak iki acente (A1 ve A12) dengbeş kültürüne yer vermişlerdir. Yöresel anlatı ve

efsaneler bakımından acente içeriklerinde yalnızca bir acente (A10) On Gözlü Köprü'nün hikayesine yer vermiştir. Rehberler ile yapılan görüşmeler sonucunda; rehberlerin Diyarbakır turu esnasında sıklıkla geleneksel anlatı ve hikayelerden faydalandıklarını sonrasında ise en çok yöresel müzik ve dans öğelerine yer verdiklerini görmekteyiz. Acente içeriklerinden farklı olarak yöresel anlatı ve hikayelere Diyarbakır turlarında daha fazla yer veren rehberlerin, turistlerin bu yöresel anlatı ve hikayeleri ilgili ve meraklı bir şekilde dinlediklerini belirtmeleri, acente program içeriklerinde bu anlatılara daha fazla yer verilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. İlgi ve merakın karşılanması beklentiyi ve deneyimi yükseltmekte aynı zaman da deneyimin akılda kalıcılığını arttırabilmektedir. Acentelere göre yöresel müzik ve dans unsurlarına rehberler turlarda daha sık yer verdiklerini görebilmek mümkündür.

Acente içeriklerinde yöresel yiyecek ve içecekler pek fazla yer verilmemesi fakat rehberlerin yöresel yiyecek ve içeceklerden daha sık bahsetmeleri de acentelerin içeriklerinin beklentiyi düşürmelerine neden olabilmektedir. Rehberler şehrin kültürünü yansıtmak ve yaşatmak için yöresel gastronomiden oldukça yararlanarak beklentiyi oldukça fazla karşılamaktadırlar. Acente içeriklerinde geleneksel el sanatlarına kısıtlı ve boş zaman aktivitesi dahilinde yer verilmesine rağmen rehberlerin geleneksel el sanatlarına turlarında hiç yer vermedikleri görülmektedir.

İki şehrin de acente program içerikleri ve rehberlerin yanıtları ele alındığında elde edilen veriler doğrultusunda; Mardin şehrinin somut olmayan kültürel miras kapsamında Diyarbakır şehrine göre program içeriklerinde daha ön planda kaldığını görmekteyiz. Rehberlerin ise, iki şehirde sahip olduğu SOKÜM unsurlarından özellikle yöresel anlatı ve hikayeleri kullanarak şehirlerin sahip olduğu somut mirasları böylelikle desteklediklerini söyleyebiliriz. Acente program içeriklerinin Mardin şehrinin imajını SOKÜM unsurları ile yükselttiklerini ve çekicilik unsuru sağladıklarını fakat Diyarbakır şehrinde bu unsurların pek fazla kullanılmadığını şehrin yalnızca somut miraslarından faydalanarak imaj yaratmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Gelişen ve değişen dönem koşullarında sektörlerin ayakta kalabilmeleri için dönem koşulları ve bireylerin taleplerine göre şekillenmelidir. Turizm sektörü de olağandan sıkılan bireylerin yönelim gösterdiği sektörlerden biridir. Turizmde acentelerin bireylere sunduğu deneyim, aktivite ve unsurlarda birbirlerinden farklılaşması gerekmektedir. Kültür turizmi içerisinde yer alan kültürel miras değerleri somut olarak farklılaşmasa dahi soyut destekleyicileri anlamında değişikliğe uğrayabilmelidir.

Rehberlere yöneltilen soruda sıklıkla yararlandıkları SOKÜM unsurlarına verdikleri yanıtlardan yola çıkarak oluşturulan kelime bulutunda Mardin şehri için reyhani gecesi yani yöresel müzik ve telkâri işçiliği ön planda olurken, Diyarbakır şehrinde dengbej ve yöresel anlatılar ön plandadır. Mardin şehrinde rehberlerin reyhani gecesine yer vermesinin nedeni yöresel formda çekilen dizi ve filmlerde reyhani oyunun yer alması, yöreye gelen ve yörenin kültürünü tam anlamıyla öğrenmek isteyen misafirlerden ötürü sıklıkla anlatılmakta ve katılımı sağlanmaktadır. Mardin şehrinde sıklıkla yer verilen diğer bir somut olmayan unsur ise telkâri işçiliğidir. Sıkça yer verilmesinin nedeni, telkâri ürünlerin gerçek Süryani ustalar tarafından yapıp üretildiği için misafirlerin ilgisini çekmekte ve yönelimlerini arttırmaktadır. Diyarbakır şehrinde öne çıkan dengbej kültürünün rehberler tarafından sıkça kullanılmasının nedeni ise dengbejlerin yöreye ait geçmiş olayları ağıt şeklinde anlatıyor olmaları ve bu kültürün artık pek fazla sanatçısının kalmaması, dengbej kültürünü önemli ve değerli kılmaktadır. Aynı zamanda turistlerin farklı bir kültürü tanıma ve kavrama sürecini de etkilemekte, ilgilerini çekmektedir. Yöresel anlatı ve efsanelerin Diyarbakır turlarında sıklıkla yer almasının nedeni ise şehrin geçmiş dönem yaşantısını tanıtmak, kültürünün nereden geldiğini ve somut mirasların niçin yapıldığının önemini vurgulamak olabilir. Aynı zamanda yöresel efsane ve halk söylentilerinin tur esnasında kullanımı, turistlerin bakış açılarını ve deneyimlerini farklılaştıran önemli unsurlardır.

Tezin bulguları somut olmayan kültürel miras unsurları ile yapılan bazı çalışmalarla karşılaştırıldığında büyük oranda paralel sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Diker (2019), somut olmayan kültürel mirası, etnik turizm ile ilişkisi bakımından ele alıp, yaptığı araştırma çerçevesinde etnik turizmin, SOKÜM unsurları ile bağlantılı olduğuna ilişkin veriler elde etmiş; etnik turizm ile somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu unsurların değerinin etnik turizm esnasında kaybolmaması gerektiği sonucuna varmıştır. Çapar ve diğerleri (2016), yöresel yiyecek ve içeceklerin, somut olmayan kültürel miras kapsamında yörenin tanıtımı kapsamında ve turizm aracılığı ile bölgesel katkıya destek olduğu; yöresel yiyecek ve içeceklerin, turistlerin destinasyon seçiminde önemli bir etken olduğu sonucuna varmışlardır. Demirbulat ve diğerleri (2015), Unesco somut olmayan kültürel miras listesinde, halı dokumacılığı üzerine birçok ülke yer alırken Türkiye'nin bu listeye dahil olmadığı konusunda veriler elde edilmiştir. Çalık ve diğerleri(2015), Gümüşhane ilinde unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş kültürel miras öğelerinin var olduğu verilerine ulaşmış; bu SOKÜM unsurlarının topluma yeniden kazandırılmasına

yönelik çalışmalar ve yenilikçi projelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Öter (2010), turizm-el sanatçısı ilişkisinde el sanatları alanında yenilikçi kalkınma projeleri hazırlanması gerektiği, turistlere yöreye özgü el sanatları hediyelerinin verilmesini önermiştir. Pelit ve diğerleri (2019), geleneksel el sanatlarının kültürel öğelere yer vermesinden ötürü turizm ile ilişkilendirilmesinin olağan bir durum olduğunu ve özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Civelek(2022), Karagöz sanatının ulusal ve uluslararası festival ve etkinliklerde yer alması katılımcıların çoğunluğu tarafından olumlu olarak değerlendirildiği; turizm bağlamında Karagöz Sanatının daha çok kültürel aktarıma olanak tanınması, kültür tanıtımını sağlaması ve farklı uluslara uygun oyunların sergilenmesini sağladığını vurgulamıştır. Taş (2022), Şanlıurfa'daki sıra gecesinin turizmi doğrudan etkileyen ziyaretçiler için vazgeçilmez bir turistik çekicilik unsuru olduğu; Şanlıurfa sıra geceleri talebinin büyük ölçüde seyahat acentelerinin yönlendirilmesiyle gerçekleştiğini bulmuştur.

Diyarbakır ve Mardin özelinde yürütülen çalışmalar da SOKÜM unsurlarının turizmi desteklediği görülür. Demir (2020); Diyarbakır On Gözlü Köprü'nün bir etkinlik alanına dönüştüğü, kültürel ve yöresel kimliğinin dışına çıktığı bulgularına yer vermiştir. Laçın(2020), Velime Gecelerinin Diyarbakır musikisi içerisinde önemli bir eğlence, paylaşım, sosyal yardımlaşma amacıyla yapıldığı ve bu önemli geleneğin sürdürülebilirliğinin önemli olduğuna dair veriler elde etmiştir. Serçek ve diğerleri (2021), Süryani el işçiliği ürünü olan telkâri işçiliğinin Telkâri işçiliğinin devamı için telkâri ustalarının yetiştirilmesi ve bu el sanatının korunması, öğretilmesi ve desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Özmen(2023), Mardin'in turizm açısından kıymetli kültürel miras unsurlarına ev sahipliği ettiğini, her mevsimde turizm aktivitelerinin varlığına karşın bu unsurların öneminin yeterince anlaşılmadığını vurgulamıştır. Uygur(2014), çalışmasında Leyli gecelerinin geçmişten günümüze değişimini ele alarak, günümüzde Leyli gecesinin, uygulandığı ortamın ve eğlence şeklinin değiştiği sonucuna varmıştır. Ari(2022), Kafro Köyünü ziyaret eden katılımcıların kültür turistlerinin özelliklerini taşıdıkları, yani eğitim düzeyi yüksek, orta ve üst gelir düzeyine sahip ve çoğunluğu kamu çalışanı olduklarını saptayarak, köyü ilk kez ziyaret etmelerinde en önemli motivasyonun pizza deneyimi olmasına rağmen tekrar ziyaret etme niyetinde en önemli motivasyonun Süryani kültürü olduğu sonucuna varmıştır.

Yukarıda özetlenen literatür, tez çalışmasında elde edilen bulgularla karşılaştırıldığında, diğer çalışmalar ve tez çalışması, belirli bir yöreye ait olan somut

olmayan kültürel miras değerlerinin büyük bir önem arz ettiği, bu değerlerin turizm faaliyetlerine dahil edilerek bölgesel kalkınmaya destek sağlayabileceği noktasında benzerdir. Turizmle seyahat eden bireylerin kültür turizminde şehrin ya da bölgenin kültürünü anlamasında ve kavramasında önemli bir yere sahip olduğu, yine ortak sonuçlardan biridir. Diyarbakır ve Mardin özelinde yürütülmüş olan az sayıda somut olmayan kültürel miras çalışması ile turizm ilişkisinde iki unsurun birbiri için vazgeçilmez olduğu ve iç içe geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda literatür taramasında diğer çalışmalar ve bu tez çalışması somut olmayan kültürel miras değerleri ile ilgili yapılan çalışmaların kısıtlı olduğunu, SOKÜM unsurlarının somut miraslar kadar değer görmediğini göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır.

Tez çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda, Diyarbakır ve Mardin şehrinde rehberlik mesleğini icra eden bireylerin, şehirlere ait somut olmayan kültürel miras unsurlarını sıkça kullandığını görmekteyiz. Şehirlerin sahip olduğu SOKÜM unsurlarının tur grupları tarafından genel olarak olumlu ve uyumlu karşılandığını ve turun potansiyelini arttırdığını söyleyebiliriz. Tur grubunun SOKÜM değerlerini ilgi çekici bulmaları, turun gidişatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca bu değerlere karşı ilgi ve merak duygusunun, tur grubunda ortaya çıkması şehirlerin de potansiyel ve kalitesini arttırarak, rehberin şehir hakkındaki bilgilerini olumlu yönde aktarmasını sağlamaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin kullanımını etkileyen bazı faktörlerinde var olduğunu söylemek mümkündür. Tur grubunun yaş, eğitim durumu vb. faktörleri rehberlerin SOKÜM unsurlarını aktarımında değişiklik göstermektedir. Şehirlerin sahip olduğu bu değerlerin etkileyici ve çekici olması turun memnuniyet kalitesinde de bir artış göstermektedir. Aynı zamanda SOKÜM unsurlarının tur esnasında ve sonrasında çekici ve etkileyici olması tura katılan bireylerin sonraki eğilimlerini ve düşüncelerine de etkilemektedir. Misafirlerin beklentilerine de etki eden SOKÜM unsurları, beklentiyi oldukça üst seviyeye çıkartarak memnuniyet seviyesini arttırmaktadır. Beklentinin olağandan fazla olması tur grubunun bir sonraki seyahat çizelgesine ve deneyimi tekrar etme iç güdüsüne de etki etmekte ve diğer bireyleri bu turlara teşvik etmektedir.

Diyarbakır ve Mardin şehri hem somut hem de somut olmayan kültürel miraslar bakımından oldukça zengin şehirlerdir. Seyahat acentesi programlarında Diyarbakır'a ait somut olmayan kültürel miras unsurlarına oldukça az yer verilmiştir. Yer verilen unsurlardan yalnızca Dengbej mirası, tura katılan bireylere gelenek ve görenekler kapsamında yöresel bir unsur olarak verilmiştir. Ayrıca turistlerin, tur esnasında

deneyimleyebilecekleri yöreye ait canlı ve dikkat çeken tek unsur Dengbej mirasıdır. Dengbej mirasının yanı sıra, şehrin tarihi ve yöresel anlatı unsuru olarak On Gözlü Köprü'nün hikayesi yer almaktadır. Bu iki unsurun dışında yer alan bakırcılık, taş işçiliği, dokuma ürünler ve yöreye ait yöresel baharatlar ticari kapsamda programda belirtilmiş olup, serbest zaman içerisinde turistlerin hediyelik eşya için uğradıkları ve satın aldıkları bir alan olarak gözlemlenmektedir.

Şehrin gastronomisi ele alındığında oldukça geniş ve zengin bir menüye sahip olması fakat tur programlarında yalnızca öğle yemeği veya da akşam yemeği kapsamında turistlerin deneyim ve tadım yapabilecekleri Diyarbakır ciğeri yer almaktadır. Şehrin gastronomisi kapsamında diğer yiyecek ve içeceklere ait herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Acente program içeriği Diyarbakır şehri bakımından ele alındığında, şehrin tarihi dokusunun altında yatan yöresel anlatı ve hikayelere acentelerin programlarda sıkça yer vermedikleri görülmektedir. Programa göre tur satın alma eylemi gerçekleştiren turistlerin satın alma kararlarını bu somut olmayan kültürel miras unsurlarına göre uyguladıklarına dair herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Acentelerin program içeriklerinde yer alan somut miras unsurları oldukça değerli olsa da turistlerin deneyiminin beklentinin üzerinde olması için bu mirasları SOKÜM unsurları ile desteklemeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Fakat destekleme niteliğini programlarda yalnızca serbest zaman içerisinde aktivite ya da ticari kapsamda değerlendirerek değil de tur esnasında somut mirasların bir parçası olarak nitelendirmeleri daha uygun olacaktır. Bu doğrultuda henüz satın alma kararı aşamasında turistler beklenti ve tur heyecanını en yükseğe taşıyarak, tur esnasında doyum noktasına ulaşacaklardır. Acentelerin benzer noktalarının olması da bu konuda farklılaşan acenteleri de ayrı bir konuma taşıyacağı ve tercih sayısını artıracığı düşünülmektedir.

Tur programı kapsamında yer alan şehirlerden bir tanesi de Mardin şehridir. Şehrin yapısı ve tarihi dokusu geçmişten günümüze kadar gelmiş olup, kozmopolit yapısı sayesinde ise somut ve somut olmayan miras unsurları çeşitlenip artarak Mardin'ini bugün ki değerli turistik şehirlerden biri haline getirmiştir. Tur programları içerisinde Mardin'in somut miraslarına oldukça yer verilmiş fakat SOKÜM unsurları acentelerin çoğunda benzerlik göstermiştir. Şehrin el sanatlarına serbest zaman içeriğinde ticari amaçla yer verilmiş olup, yalnızca bir (A10) acentede yöreye ait el sanatlarından telkâri işçiliği atölyesinin ve telkâri ürünlerin nasıl yapıldığına dair turistlerin deneyim kazanabilmeleri için imkân verilmiştir.

Yöreye ait el sanatları yalnızca hediyelik eşya amacı ile programa dahil edilmiştir. Turistlerin Mardin şehrinde yöreye ait deneyim kazanabilecekleri bir diğer SOKÜM unsuru olarak Reyhani Gecesi yer almaktadır. Hemen hemen her acentenin programında yer alan bu gece ekstra ücret dahilinde programda yer almıştır. Yöresel bir müzik ve dans olan Reyhani, turistlerin katılım tercihine bırakılmıştır. Somut bir mirasın hikayesini programa yalnızca iki acente (A2 ve A10) dahil etmiştir. Oldukça fazla mirasa sahip olan Mardin şehrinin turist açısından bir çekicilik unsuru olarak yörede anlatılan hikayelere programda çok az yer verilmesi turistlerin beklentisini en aza indirebileceği düşünülmektedir. Şehrin kozmopolit yapısı beraberinde mutfak kültürünü de oldukça çeşitlendirmiştir. Fakat programlarda yöresel yemeklere yer veren yalnızca bir acente (A9) olmuştur.

Yöreye ait baharat, kuruyemiş, kahve, şarap gibi unsurlar programlarda yine hediyelik eşya kapsamında yer almaktadır. Yöresel içecek kapsamında turistlere, yöreye ait üç adet (naneli ayran, Süryani çayı, Süryani kahvesi) içecek deneyimleme imkânı sunulmuştur. Bir acentede (A18) yöreye ait kıyafetlerin deneyimlenmesi ve incelenmesinden bahsedilmiştir. Acente programlarında yer alan bu SOKÜM unsurlarının birçoğunun aynı olması acenteleri birbirleri ile benzer kılmaktadır. Acentelerin farklılaşma amacı ile tur programlarında Mardin şehrine ait SOKÜM unsurlarında çeşitlilik sağlanması gerekmektedir. Aynı zamanda çeşitliliği sağlarken turistlerin şehir ile ilgili kazanacakları deneyim faktörü ve deneyimin akılda kalıcılığı göz önünde bulundurulmalıdır. Mardin şehrinin sahip olduğu gastronomi tur programlarında açık bir şekilde belirtilip, yörenin en özel lezzetlerine yer verilmelidir. Bu sayede tur satın alma eğiliminin oldukça heyecanlı ve daha tatmin edici olması sağlanabilir.

5.2. Sonuç

Kültür turizmi bağlamında gezip, görme, tanıma ve öğrenme arzularının çoğunlukta olması, seyahate gidilen şehrin kültürü, yaşam biçimi ve sahip olduğu unsurlar hakkında merak ve ilgiyi arttırmaktadır. Kültür, yaşam biçimi ve sahip olduğu unsurlara karşı duyulan merak ve ilginin yanı sıra beklentide misafirin tur deneyimini hem cazibeli hem de akılda kalıcı bir hale getirmektedir. Bu bağlamda somut mirasların yanı sıra somut olmayan kültürel mirasların birlikte kullanımı, kültürü anlama, kavrama ve tanıma anlamında önemlidir.

Güneydoğu Anadolu tur programlarında Mardin ili için yer alan programlarda somut olmayan kültürel miras değerlerinden sırasıyla, geleneksel el sanatları kategorisinde; telkâri ve gümüş sanatına oldukça fazla yer verilirken telkâri sanatının gerçek Süryani ustalar tarafından icra edildiği ve hediyelik eşya bakımından oldukça elverişli bir unsur olduğu dile getirilmiştir. Burada acente şehrin kültürel bir çeşitliliği vurgulamak isterken aslında program içeriğinde telkâriyi ticarileştirerek Süryani halkının varlığına ve bu sanatın onlara ait bir sanat olduğuna dair bir vurgulama yapmamıştır. Yöreyle ait müzik ve dans kategorisinde acenteler genellikle Reyhani gecesine yer vermişlerdir. Reyhani gecesini dışında herhangi yöresel müzik ve danslarına değinmemişlerdir. Reyhani gecesini aktivitesi de ekstra ücret dahilinde programlara dahil edilerek yine bir ticari amaç güdülemiştir. Ve aynı zamanda reyhani gecesine olan merak ve ilgiyi de aza indirmiştir. Sınırsız aktivite, eğlence ve deneyim arayışı içerisinde tura katılan misafirlerin verdikleri ücret haricinde, ekstra ücret ödemek zorunda kalmaları, misafirlerin motivasyon ve enerjilerini düşürebilmektedir.

Yöresel anlatı ve efsaneler kategorisinde yer alan unsurlar içeriklerde oldukça kısıtlıdır. Somut mirasların, hikayeleri ve şehrin sahip olduğu yöresel efsanelere programda yer vermemek aslında operatörlerinde şehrin kültürünün tamamına hakim olmadıklarını göstermektedir. Tur programlarında yer alan son SOKÜM unsuru yöreye ait yiyecek ve içecek kategorisinde yer alan bazı yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Fakat bu yiyecek ve içecekler şehrin yemek kültürünü tam anlamıyla aktarma da rol oynamamakla birlikte yine bir hediyelik eşya unsuru olarak yer almaktadır. Süryani şarabı, Süryani kahvesi, Süryani çayı, Lahor ağacının kökü ile boyanan mavi badem şekeri, şehirden ayrılırken bir hediyelik eşya kapsamında içerikte bahsedilmektedir. Molalarda ve turistlere serbest zaman olarak tanınan vakitte bu unsurlarla birlikte turistlerin tercihinine bağlı olarak naneli ayran, yöreye ait kuruyemiş, Süryani çöreği deneyimleme imkanı sunduklarından bahsetmişlerdir. Genel anlamı ile acentelerin Mardin şehri için somut anlamda bilgileri ve planlamaları bulunmaktadır. Fakat somut olmayan kültürel miras bakımından belirli unsurlar haricinde bir bilgileri ve planlamaları, program içeriklerinde yer almamaktadır. Birkaç acente dışında farklılaşma eğilimi bulunmayan acentelerin somut mirası fazlaca betimleyerek misafirlere sunmaları, yalnız betimleme esnasında somut olmayan kültürel miras değerlerinden yararlanmamaları bu acentelerin önemli ölçüde kayıplarını oluşturmakta ve farklılaşma eğilimi olan acenteler ile arasında rekabeti oldukça arttırmaktadır.

Rehberlerin Mardin şehrine yaptıkları tur esnasında büyük ölçüde yöresel anlatı ve hikayelerden yararlanmaları, şehrin kültürünü yalnız somut miraslar aracılığı ile değil aynı zamanda bu mirasları tamamlayan parçalardan yararlandıklarını göstermektedir. Şehrin sahip olduğu yöresel anlatı ve efsaneler ile tur esnasında misafirlerin gözünde büyük ölçüde betimleme yaptıklarını ve bu betimleme ile şehre duyulan ilgi ve merakı en yüksek seviyeye taşıdıklarını söyleyebiliriz. Somut mirasların önemli noktası olan bu anlatı ve efsaneler ile turu bir bütün haline getirerek, misafirde beklentinin üzerinde memnuniyeti oluşturmaktadırlar. Şehre yapılan tur esnasında yöreye ait geleneksel el sanatları kapsamında; telkâri, taş işçiliği ve deq sanatına yer yalnızca bir rehberin olması, şehri sahip olduğu bir bütün halinde aktarmak istemesinden kaynaklanmakta ve şehrin tanınıp kavranmasında bu el sanatların önemli bir yer kapladığını savunmaktadır. Diğer rehberlerin el sanatlarına yer vermemesinin nedenin tur program içeriklerinden kaynaklanması ve acentelerde olduğu gibi rehberlerin de el sanatlarını bir boş zaman aktivitesi ve hediyelik eşya konumunda gördükleri düşünülmektedir. Mardin yöresine ait yiyecek ve içeceklerine tıpkı el sanatlarında olduğu gibi bir rehberin yer vermesi ve diğer rehberlerin şehrin gastronomisine yer vermemeleri oldukça düşündürmektedir.

Bir şehrin tam anlamıyla kültürünü ve yaşam biçimini ele veren unsurlardan bir tanesi gastronomisidir. Mardin şehrinin gastronomisine acente program içeriklerinde ve rehberlerin tur esnasında yer vermemeleri bu unsuru pek fazla önemsemediklerini göstermektedir. Yöresel müzik ve dans kategorisinde rehberlerin çoğu Reyhani gecesini aktarmaktadır. Bu gecenin dizi ve filmlerde bir sahnesine yer verilmesi, misafirlerin bu geceye karşı meraklarını arttırmakta olduğunu ve bu nedenle yöresel dans ve müzik anlamında yalnızca bu geceye yer verildiği düşünülmektedir. Acentelerin aksine rehberlerin Mardin şehrinin somut miraslarının yanı sıra somut olmayan miras değerlerine de önem ve değer verdiklerini söylemek mümkündür. Fakat hem acentelerin hem de rehberlerin Mardin şehrinin belirli SOKÜM unsurlarına hakim oldukları gözlemlenmiştir.

Güneydoğu Anadolu turlarının önemli parçalarından biri olan Diyarbakır şehri kültürel anlamda hem çeşitli hem de oldukça değerli bir konumdadır. Diyarbakır şehrinin tur program içeriklerinde somut olmayan miras unsurlarına oldukça fazla yer verilirken, somut olmayan kültürel miras değerlerine oldukça düşük oranda yer verilmiştir. Diyarbakır yöresine ait geleneksel el sanatları kategorisinde; ahşap boyama, bakır işçiliği ve taş işçiliğine yer verilmiştir. Bu el sanatlarından bakır sanatına

yoğunlukla yer verilen programlar bulunmaktadır. Bakır el sanatına diğer el sanatlarına nazaran yoğunlukla yer verilmesi, misafirin serbest zaman aktivite kapsamında gezip, görüp ve satın alabileceği unsurlar olarak yer verildiği gözlemlenmiştir. Bakırın en önemli ev sahiplerinden biri olan Diyarbakır'ın yalnızca ticari anlamda programda yer alması bakır sanatının ne kadar önemli ve değerli olmasına rağmen, şehir için yalnızca ticari bir unsur olarak görüldüğünün kanıtlarından biridir. Yöresel yiyecek ve içecekler kategorisinde yörenin en ünlü ve önemli yemeği olan Diyarbakır ciğerine yalnızca bir acente yer vermiştir. Diğer acentelerin çoğu bu kategoriye yer vermezken birkaç acentede yiyecek ve içecek kategorisinde ticari amaç güderek yöresel baharatlara ve dokuma ürünlere yer vermiştir.

Dokumanın Diyarbakır şehri için özel ve önemli bir yeri olmasına rağmen tıpkı bakır sanatında olduğu gibi yalnızca ticari bir amaçla programa dahil edilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Yöresel anlatı ve hikayeler kategorisinde yalnızca bir acente On Gözlü Köprü'nün hikayesine yer vermiştir. Şehrin her dokusunun ayrı bir hikayesi olmasına rağmen acentelerin bunu önemsememesi ve program içeriğinde yer vermemesi görülmektedir. Yöresel müzik ve dans kategorisinde; yalnızca iki acente geleneksel sözlü ağıt kültürü olan Dengbeje yer vermiştir. Diyarbakır'ın ve birçok doğu şehrinin önemli unsurları arasında yer alan dengbej kültürünün acenteler tarafından önem arz etmemesi ve bilgilendirme dahilinde programda yer vermedikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca yirmi acente program içerikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda yirmi acenteden on üçü hiçbir kategoride Diyarbakır'ın sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerlerine yer vermemiştir. Acentelerin tur içeriklerinde şehrin sahip olduğu somut miras değerlerini misafirlerine karşı bir çekici unsur olarak kullanmaları fakat bunlar dışında Diyarbakır şehrinin somut olmayan unsurlarına hiç değinmemeleri, değinseler dahi hediyelik eşya kapsamında yer vermeleri acentenin tur içeriğinin kalitesini düşürebilmektedir.

Rehberlerin Diyarbakır şehrine olan turları esnasında, acentelerin aksine en sık kullandıkları somut olmayan kültürel miras unsurları; yöresel anlatı ve hikayeler kategorisidir. Diyarbakır şehrinin her sokağının geçmişi ve geleceği arasında köprü görevi kuran anlatı ve hikayelerden yararlanan rehberler bu somut olmayan kültürel miras unsurlarının destekleyici ve önemli bir unsur olduğunu kanıtlar niteliktedirler. Acentelerin aksine yöresel müzik ve dans kategorisinde, dengbej kültürüne rehberler oldukça önem vermekte ve turlarında sıklıkla kullanmakta oldukları görülmektedir. Geçmiş ve günümüzde yaşanan olayları, dengbej kültürünün ustaları tarafından

misafirlere aktarılması, Diyarbakır şehrinin sahip olduğu bu sözlü geleneğin önemini vurgulamaktadır. Diyarbakır şehrinin sahip olduğu gastronomi Mardin şehri ile yarışmaktadır. Ancak Mardin şehrinde olduğu gibi Diyarbakır turlarında rehberlerden yalnızca bir tanesi şehrin gastronomik değerlerine yer vermiştir. Bu durum Mardin şehrinde olduğu gibi Diyarbakır şehrinde de oldukça göz önüne çıkmaktadır. Şehrin sahip olduğu geleneksel el sanatlarına rehberler hiç yer vermemiştir. Acente programlarında ticari ve hediyelik eşya konumunda yer alan el sanatlarına rehberlerin yer vermemesinin de aynı durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Rehberlere yöneltilen Mardin ve Diyarbakır şehrinin somut olmayan mirasları üzerine olan sorulara verilen cevaplar doğrultusunda; turlarda somut olmayan kültürel miras unsurlarının kullanılmasının genel anlamda merak ve ilgiyi arttırdığını ve olumlu dönüşler alındığını söylemek mümkündür. İlgi ve merakın yüksek olması turun motivasyonunu arttırdığı gibi aynı zamanda turun olumlu geçmesini de sağlamaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, misafirlere aktarılması öğrenme arzularını da tetiklemektedir. Böylelikle ilgi ve merakın sonucunda öğrenme arzusunun ortaya çıkması motivasyonu da beraberinde arttırmaktadır. Öğrenme arzusunun karşılanması ile misafirin beklentisinin yükselmesini de sağlamaktadır. Bu durum turlarda SOKÜM değerlerinin kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Tur grubunun somut olmayan kültürel miraslara karşı olumlu tavrı, bu unsurların turlarda daha da artmasını desteklemektedir. Beklentinin üstünde bir deneyim ve memnuniyet sağlayan SOKÜM değerlerine karşı misafirlerinde farklı yörelerden gelmiş olmalarına rağmen uyum sağladıklarını görmekteyiz. Somut olmayan miras değerlerine karşı olumlu tutum ve davranışların sergilenmesi ve aynı zamanda uyumun yakalanması, deneyimlerin tekrarlanmasına da yol açmaktadır. Tur grubunun yaş düzeyi SOKÜM değerlerinin tur esnasında kullanımda değişikliklere yol açmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Kültür turizmi kapsamında seyahate gelen bireylerin yaş, eğitim vb. gibi faktörlerinde değişkenlik olması aktarımın kolaylığını ve zorluğunu beraberinde getirmektedir. Her gruba aynı şeyleri aktaramayacağımız gibi grubun hoşnut olduğu aktivite ve deneyimlerde beraberinde değişkenlik gösterebilmektedir. Bu durumda rehberlerin tur esnasında SOKÜM unsurlarına yer vermeleri turun çekiciliğini etkileyeceği gibi tur sonrasında da memnuniyetlerde değişkenlik gösterebilmektedir. Mardin ve Diyarbakır'ın sahip olduğu somut olmayan kültürel miras değerleri şehirlerin çekiciliğini ve kalitesini arttırabilmektedir. Şehirlerin SOKÜM değerlerine turlarında yer veren rehberlerin, misafirlerinin deneyimlerini aktarırken olumlu bir şekilde aktarım

yaparak başka bireyleri de aynı tur deneyimine teşvik edebilmelerini de sağladıklarını da görmekteyiz. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin aktarılması misafirlere şehrin kültürünü hissetmelerini ve bekledikleri deneyimin üzerinde deneyim yaşattıklarını söyleyebiliriz. Seyahat acentelerinin programlarında daha çok somut miraslar üzerinden çekicilik kazanmayı hedeflediği görülmekle birlikte bunun günümüz koşullarındaki ağırlığı azalmaktadır.

Olağandışı deneyim elde etme, görme, öğrenme arzusunun değişen ve gelişen dönem koşullarında farklılaşması ve olağandan kaçış bireyleri haz ve istekleri doğrultusunda farklı aktivite, alan ve unsurlara yönlendirmektedir. Turizm faaliyetleri acenteler içerisinde her ne kadar farklı olursa o kadar çekici bir deneyim seçeneği sunmaktadır. Turistlerin kültür turlarında gezme, görme ve öğrenme unsurlarını pekiştiren ve anlamlandıran somut olmayan kültürel miras unsurlarıdır. Bu kapsamda Diyarbakır ve Mardin şehirlerinin dahil edildiği tur programlarında, yer alması gereken somut mirasların çekiciliğini somut olmayan kültürel miras unsurları ile desteklemek acenteler açısından oldukça olumlu geri dönüşler ve taleplerde artış sağlayabilir. İki şehirde programlarda yer alan SOKÜM unsurlarından daha fazlasına ve daha ilgi çekici unsurlara sahip olması acentelerin programlarının bu anlamda yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Rehberlerin somut olmayan miraslardan, acentelerden fazla yararlandıklarını söyleyebiliriz. Rehberlerin geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören bu değerleri olağan bir şekilde misafirlere sunmaları, misafirlerin deneyim ve aktivitelerden daha fazla haz almalarını da sağlamaktadır. Rehberlerin turlarında yer verdiği hikaye anlatıcılığında büyük bir rol oynadığını bu bağlamda söylemek oldukça mümkündür.

Rehberlerin somut miraslar konusunda destekleyici bilgi ve hikaye anlatımları turları esnasında oldukça önem arz etmektedir. Rehberin sahip olduğu bu rol ile turun kalitesini ve katılımcıların dikkatini arttırmak kolaylaşabilmektedir. Ancak rehberlerinde turları esnasında kısıtlı yer verdikleri SOKÜM değerlerini biraz daha geniş boyutta turlarında ele almaları aynı zamanda tura gidilen bölgenin veya şehrin bilgilerine ve gelmiş geçmiş efsane ve hikayelerine hakim olmaları gerekmektedir. Rehberlerin ve acentelerin somut olmayan kültürel mirasa verdikleri değer ve önem çalışmanın bulgularında oldukça net gözlemlenmektedir. Acente SOKÜM değerlerine serbest zaman diliminde kısıtlı yer vermeleri acentelerin, somut olmayan kültürel miras değerlerinin somut miraslar kadar ilgi çekici ve önemli olmadığını düşündüğünün bir göstergesidir. Fakat rehberlerin, acentelere göre SOKÜM değerlerine daha önem

verdikleri, turlarında somut mirasları bu değerler ile tamamladıkları görülmektedir. Acenteler serbest zaman diliminde yer verdikleri SOKÜM unsurlarına ticari bir unsur olarak yer verirken, rehberler bu değerleri kültürü tanıma ve anlamada önemli bir nokta olarak görmektedirler. Bu bağlamda acentelerin ticari amaç dışında SOKÜM değerlerini, rehberlerde olduğu gibi hem somut hem somut olmayan kültürel mirası bütüncül bir şekilde ele almadıkları anlaşılmaktadır.

5.3. Öneriler

Çalışma sonuçları bağlamında bazı öneri ve görüşler şu şekildedir;

- Acente programlarında Mardin ve Diyarbakır şehirlerinin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarına daha fazla yer verilmelidir. Bu konuda tur operatörlerinin belirli eğitim ve seminerlere tabii tutulmaları önerilebilir. Ya da tur operatörlerinin Mardin ve Diyarbakır tur içeriklerini hazırlamadan önce bir alan çalışması yapması önerilebilir.
- Tur program içeriklerinde Diyarbakır şehrindeki eksikler daha fazla somut miraslar ile değil, somut olmayan miras değerlerini öne çıkaracak olan aktivite ve deneyim programları ile tamamlanabilir.
- Mardin şehri için ekstra ücret dahilinde olan SOKÜM değerleri için acenteler, sektördeki işletmeler ile tura ücretine dahil bir fiyatlama kapsamında anlaşma sağlayabilir.
- Mardin geleneksel el sanatları kapsamında telkâri el sanatının, yapım aşaması turistler tarafından gözlemlenip, turistlerin de bu aşamaya dahil olabilecekleri bir aktivite oluşturulup tur programına dahil edilebilir.
- Diyarbakır bakır sanatının, ustalar tarafından yapım aşamasına turistler de dahil olup farklı bir deneyim yaşayabilecekleri bir aktivite tur programına dahil edilebilir.
- Serbest zaman ya da molalarda deneyimlenebilecek olan SOKÜM unsurları, tur esnasında turistlere kısa kısa sunulabilir.
- Mardin ve Diyarbakır gastronomisini aktaran ve tanıtan, aynı zamanda turistlerin de bu gastronomi unsurlarını deneyimleyebilecekleri bir zaman dilimi programa dahil edilebilir.
- Rehberlerin misafirlerine anlatım esnasında yöresel gastronomiyi ele alıp, tadım yapılmasa dahi değinmesi önerilebilir.

- Rehberlerin yöreye ait geleneksel el sanatlarına daha fazla önem ve değer verip, tur esnasında anlatımlarında değinmeleri ve aynı zamanda misafirlerin kısa da olsa anlatım esnasında deneyimlemelerine olanak sağlamaları önerilebilir.
- Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turlarda kullanımının misafirin memnuniyetini ve beklentisini yükseltmesi sonucunda, acentelerin sektör ile görüşmeler sağlayıp Mardin ve Diyarbakır şehrinin geleneksel el sanatlarını kapsayan deneyim ve aktivite alanlarının oluşturulup tıpkı Nevşehir çanak ve çömlek yapımı gibi turistlerin katılım imkanı sağlanabilir.
- Somut olmayan kültürel miras değerlerinin her iki şehir içinde, ziyaretçilerin tanıma, anlama ve kavramaları için somut değerler müzeleri kurulabilir.
- Beklenti ve memnuniyeti arttırmak adına acente program içeriklerinde somut miraslardan çok SOKÜM değerlerini kapsayan bilgilendirici bir metin program girişine eklenebilir.
- Deneyimi artırma kapsamında, ziyaretçilere SOKÜM değerleri ile oluşturulan ve otantikliği de içerisinde barındıran Diyarbakır ve Mardin özel sergi alanları oluşturulabilir.
- Üniversiteler bünyesinde yer alan turist rehberliği bölümlerinde, öğrencilere somut olmayan kültürel miras değerleri ve önemleri; bu değerlerin aktarımında bürünecekleri rolleri ve bu rollerin özellikleri aktarılabilir.
- Rehberlerin, tur öncesinde somut olmayan kültürel miras değerleri konusunda gerekli ve yeterli bilgiye ulaşımı acente aracılığı ile yerel halk ile iş birliği içerisinde gerçekleştirilebilir.
- Rehberler odası birliğinin, rehberlerine bölgenin somut değerleri dışında SOKÜM değerleri ile ilgili uygulama gezileri ve seminerler yapması, seminerlerde yerel halktan da bireylerden oluşması önerilebilir.
- Tur operatörlerinin SOKÜM değerlerini tanıma, anlama ve kavraması amacı ile bu değerleri programa dahil etmeden önce alan araştırması ve yerel halk ile görüşme sağlamaları önerilebilir.
- Tur program içeriklerinde acentelerin, somut miraslara ön planda yer verirken somut olmayan kültürel miras değerlerinden faydalanarak ve betimleme yaparak programa her iki değeri de ön planda tutacak şekilde dahil etmeleri önerilebilir.
- Acentelerin birbirlerinden farklılaşması ve rekabetin artması kapsamında; kendi bünyelerinde somut miras haricinde, SOKÜM değerleri ile ilgili deneyim ve

aktivite oluşturmaları önerilebilir. (Örneğın; Süryani şarabının yapım aşamasında turistin buna dahil edilmesi gibi.)

- Bölgeye katılan ziyaretçilerin, bölgedeki deneyimlerinin kalitesini arttırma amacı ile acentelerin ve rehberlerin birlikte hareket etmeleri önerilebilir. Yani ziyaretçinin tur öncesinde program kapsamında deneyim ve beklenti kalitesi acentenin program içeriğı ile yükseltip, tur esnasında rehber ile bu beklenti ve deneyimlerin içerikte olduğı gibi aktarılması sağlanabilir.
- Farklı deneyim ve aktivite arayışı içerisinde olan ziyaretçilere, somut olmayan kültürel miras değeri deneyim ve aktivite çerçevesinde şekillendirilerek sunulabilir.

Çalışma kapsamında Mardin ve Diyarbakır somut olmayan kültürel miras değeri, somut miraslar kadar değeri ve yer verilmediğı gözlemlenmiştir. Rehberlerin ve seyahat acentelerinin paket tur içeriklerinin iki şehir içinde benzer unsurlara yer verdiğı ve çeşitliliğın somut miraslar kadar olmadığı gözlemlenmiştir. Çalışmada rehberler ile iletişim ve rehberlere ulaşım sağlama kısıtlılığının olması ve acentelerin Güneydoğı Anadolu Bölgesi turlarına diğeri bölgelere nazaran daha kısıtlı yer vermeleri bu çalışmanın sınırlılıklarını ve eksiklerini oluşturmaktadır. Güneydoğı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ve Diyarbakır dışında diğeri şehirlerin de sahip olduğı somut olmayan kültürel miras değeri üzerine ileride yapılabilecek çalışmalara referans olması bakımından bu çalışmanın önemli bir kaynak olacağı umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akmaz, A. & Sürme, M. (2019).Somut olmayan kültürel miras kapsamında mevlevi sema törenleri, *The Journal of Academic Social Science*, 84(1), 425-431.
- Aksoy, M. (2011).Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da halk takvimine göre yılbaşı, *Journal of Human Sciences*, 8(1).
- Aksu, H. E. (2017). Eller havaya eller şifaya: Uluslararası Manisa Mesir Festivali üzerine bir inceleme, *Milli Folklor Dergisi*, 29(115), 91-105.
- Ar, H. (2015).Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rolü, (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Balıkesir, 7-52.
- Ari, D. (2022).Mardin/Elbeğendi Köyünün (Kafro köyü) kültürel miras turizmi kapsamında ele alınması ve turist davranışının incelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü), Batman, 5-48.
- Arioğlu, I. E. & Aydoğdu Atasoy, Ö. (2015).Somut olmayan kültürel miras kapsamında geleneksel el sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Electronic Turkish Studies*, 10(16).
- Atlı, S. (2018).Türkiye'deki geleneksel sohbet toplantıları üzerine bir değerlendirme, *Millî Folklor*, 30(117).
- Aydemir, V. (2021).Çokkültürlü kent örneğinde Mardin: sosyolojik bir değerlendirme, (Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Aydın, 3-43.
- Aydın, M. & Ünüvar, Ş. (2020).Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Elazığ Kürsübaşı Geleneği, *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 3(2), 213-233.
- Balcı, F. (2019).Cezveden kültüre 40 yıl: Türk kahvesi ve geleneği, *The Journal of Academic Social Science*, 87(87), 315-328.
- Bayazit, M. & Işık, İ. (2012).Geçmişten günümüze çini sanatı ve Kütahya Çiniciliği, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 891-898.
- Boztoprak, B. (2021).Somut olmayan kültürel mirasların yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesi, ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği, Erzurum örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Gümüşhane, 3-14.
- Civelek, M. (2022).Somut olmayan kültürel miras unsurlarından karagöz sanatının turizm bağlamında değerlendirilmesi, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(2), 417-439.

- Culum, A. (2023). Diyarbakır Tarihi ve Kitabeleri (VII. VE XVI. Yüzyıllar arası), (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Malatya, 41-132.
- Çalık, İ. & Ödemiş, M. (2015).Somut olmayan kültürel miras unsurlarının sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi: Gümüşhane İli Örneği, 16. *Ulusal Turizm Kongresi, Gümüşhane*, 833-843.
- Çapar, G. & YENİPINAR, U. (2016).Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(Special Issue 1), 100-115.
- Daimi, C. (2022).Alevi-Bektaşî Cem ritüeli ve müziği bağlamında Samahlar, *The Journal of Social Sciences*, 55(55), 421-433.
- Davulcu, M. (2018).Alanya yöresinde ipek ve ipekböcekçiliği kültürü üzerine halk bilimsel bir inceleme, *Folklor Akademi Dergisi*, 1(3), 335-358.
- Demir, H. (2021).Dicle (ON GÖZLÜ) Köprüsü'nün somut ve somut olmayan miras olarak korunması, *Milli Folklor*, 17(132), 226-249.
- Demirbulat G., Ö., Özdemir, S. S. & Bozok, D. (2015). El sanatları ve turizm ilişkisi çerçevesinde Türk halı dokumacılığının Unesco somut olmayan kültürel miras listesinde yer alan örnekler doğrultusunda değerlendirilmesi. 14. *Geleneksel Turizm Paneli, Sakarya*, 564-579.
- Demirtaş, T. (2012). Değerler eğitiminde edebi ürünlerden yararlanma: Nasreddin Hoca fıkraları, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü), Sakarya, 16.
- Denli, K. (2018).Halkın gözünde Diyarbakır kent imajı ve marka şehir olarak Diyarbakır: Diyarbakır Örneği, (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), *Malatya*, 3-14.
- Diker, O. (2019).Kültürel miras ile kültürel miras turizmi kavramları üzerine kavramsal bir çalışma, *The Journal of Academic Social Science*, 30(30), 365-374.
- Diker, O. (2019).Somut olmayan kültürel miras ile ilişkisi bağlamında etnik turizm, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 671-684.
- Dikmen, A. (2013).Diyarbakır'da sahabe kabri olan Hz. Süleyman türbesinde yapılan dini/geleneksel uygulamalar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 1-19.
- Dinç, E. (2023).Mardin kırsalındaki Süryani dini mimarisinin incelenmesi ve korunma yaklaşımları, Doktora Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin, 13-17.
- Duyan, K. (2022).Mardin'in yemek Ritüelleri, (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü),Mardin, 5-20.

- Ekici, M. (2023).UNESCO SOKÜM Temsili Listesi'ne Kayıt Sürecinde “Bahar Bayramı: Hıdırellez”, *SOKÜM ve Türk dünyasında Hıdırellez uluslararası sempozyumu, İzmir, 1-8*.
- Esfehani, M. H., & Albrecht, J. N. (2018).Roles of intangible cultural heritage in tourism in natural protected areas, *Journal of heritage tourism, 13(1), 15-29*.
- Fedakar, P. & Demir, G. K. (2018).Yaşayan insan hazineleri programının somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirilmesi, *Milli Folklor, 30(120)*.
- Garan, F.S. (2011).Diyarbakır'ın Monografisi, (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Eskişehir, 11-276.
- Gül, H. (2022).Süryani mutfak kültürünün tanınırlığı üzerine bir araştırma: Mardin ili örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Mardin, 5-18.
- Güneş, S. (2012).Türk çay kültürü ve ürünleri, *Milli Folklor, 24(94)*.
- Işık, G. & Güneş, M. (2015).Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği, *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu, Ankara, 449- 462*.
- Kapağan, E. (2019).Gelenekten geleceğe “Nevruz”, *Karabük Türkoloji Dergisi, 1(1), 46-60*.
- Karabaşa, S. (2009). Somut olmayan kültürel miras envanteri, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (7), 179-182*.
- Karataş, Z. (2015).Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80*.
- Kardaş, C. (2013).Dengbejlik geleneği ve Âşıklık edebiyatı ile karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Elazığ, 18-68.
- Kartal, A. (2017).Meddahlık geleneğinin günümüz sanatçılarındaki yansıması üzerine bir değerlendirme, *Turkish Academic Research Review, 2(1), 11-20*.
- Kaya, K. (2021).Somut olmayan kültürel mirasın aktarımında acentelerin rolü: Nevşehir örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Nevşehir, 12-16.
- Kızılgöçü, Ç. (2019).Gastronomi turizminin alternatif turizm ürünü olarak değerlendirilmesi: Mardin ilinde bulunan işletmelere yönelik bir uygulama, Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 119-145.

- Koca, K. & Uğurlu, S. (2010).Dede Korkut hikâyelerinden hareketle Türk kültüründe erkek evlat olarak oğul kavramı, *Akademik Bakış Dergisi*, 22(1), 1-10.
- Koç, Ş. (2019).Ünye ilçesinin doğal miras envanteri, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 23.
- Konak, R. (2015).Minyatür sanatı bağlamında minyatür ve nakış kelimelerinin anlamına ilişkin bilgiler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 227-238.
- Krasojević, B. & Djordjević, B. (2017).Intangible cultural heritage as tourism resource of Serbia, *Sociology and Anthropology*, 5(6), 442-449.
- Kul, M.(2018).Türk'ün strateji ve zekâ oyunu " MANGALA", *Electronic Turkish Studies*, 13(18).
- <http://www.suryaniler.com/kultur-sanat.asp?id=371> (Erişim Tarihi: 2023)
- https://aregem.ktb.gov.tr/arama?_Dil=1 (Erişim Tarihi: 2023)
- https://diyarbakir.ktb.gov.tr/?_Dil=1# (Erişim tarihi: 2023)
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56482/iklim.html> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56498/kulturel-detaylar.html> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56568/istatistikler.html> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263676/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://www.cnnturk.com/seyahat/mardin-gecen-yil-2-milyon-700-bin-turist-agirladi?page=6> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://www.investdiyarbakir.com/sektorler/turizm> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/somutolmayankulturelmiras> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://www.tyb.org.tr/tyb-ankara-subesinde-bu-hafta-somut-olmayan-kulturel-miras-uzerine-konusuldu-23287h.htm> (Erişim Tarihi: 2023)
- <https://www.unesco.org.tr> (Erişim Tarihi: 2023)
- Laçın, G. (2020), Diyarbakır musiki folkloründe velme (VELİME GECELERİ). *Kesit Akademi Dergisi*, 6(24), 372-388.

- Mavuş, F. B. (2021).Erzincan ili Kemaliye (Eğin) ilçesinin somut kültürel miras değerleri, *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 110-120.
- Mutlu, M. (1995).Karagöz., *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 12(12), 53-63.
- Oğuz, E. S. (2011).Toplum bilimlerinde kültür kavramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2).
- Olalere, F. E. (2019).Intangible cultural heritage as tourism product: The Malaysia experience, *African Journal of Hospitality, Tourism, and Leisure*, 8(3), 1-10.
- Öter, Z. (2010).Türk el sanatlarının kültür turizmi bağlamında değerlendirilmesi, *Milli Folklor Dergisi*, 11(86), 174-185.
- Özdemir, E. (2020).Âşıklık Geleneği, Âşık Müziği Ve Alevilik, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 194-215.
- Özmen, M. (2023).Mardin'in Kültürel miras unsurlarının korunması ve turizm amaçlı kullanılmasına yönelik paydaş algısı, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin, 4-33.
- Pelit, E. & Türkoğlu, T. (2020).Somut olmayan kültürel miras kaynaklarının turizm çekiciliği kapsamında değerlendirilmesi: Ebru sanatı örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7(1), 1-30.
- Pelit, E., & Türkoğlu, T. (2019).Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizme yansımaları ebru sanatı üzerine bir inceleme, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 101-118.
- Ranwa, R. (2022).Impact of tourism on intangible cultural heritage: Case of Kalbeliyas from Rajasthan, India, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(1-2), 20-36.
- Serçek, G. Ö., & Akyüz, İ. (2021).Telkari Sanatı'nın kültürel miras ve turizm açısından değerlendirilmesi, *International Journal of Mardin Studies*, 2(2), 18-30.
- Sökmen, S. (2015).Ahlat'ta geleneksel taş işçiliği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 99-119.
- Süer, S. (2021).Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanımı: Bergama ilçesi örneği, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 479-502.
- Sümbül, G. (2019).Yerel kültürün turist rehberleri tarafından aktarılması- Nero turist rehberleri üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 5-35.
- Taş, M. (2022).Şanlıurfa Sıra Geceleri ve turizm ilişkisi: Sıra Gecesi düzenleyen işletmeler üzerinden bir değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Batman, 7-16.
- Tekin, Ç. (2023).Geçmişin izlerini taşıyan gelenek Dak, *Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-6.

- Teyin, G. (2020).Kültürel bir miras; tören keşkeği geleneği, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 4(2), 313-321.
- Tinkir, Z. B. (2022).Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat, *Genç Atabe Dergisi*, 3, 20-26.
- Toprak, L., Çelikel Güngör, A., & Gürbüz, S. (2018).Yerel yemekler: Mardin Örneği, *Anadolu I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Diyarbakır, 711-714.
- Tüt, K., Tuna, M. & Şenol, F. A. (2022).Turizm ekseninde somut kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin incelenmesi, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(4), 782-797.
- Tüysüz, B. (2023).Kültürel miras bağlamında Nevşehir'in "HAFIZA MEKÂNLARI": Özel müzeler, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(İhtisaslaşma), 265-285.
- Uygur, H. K. (2014).Mardin'in geleneksel eğlencesi: LEYLİ GECESİ, *Milli folklor*, 26(102).
- Uygur, H. K. (2022).Geçiş dönemlerinin ortak tadı: İki din bir kiliçe, *Halk Gastronomisi Kitabı*, M.A, Ö.C & S.G (Eds.), *Motif Vakfı*, Hatay, 567-584.
- Uzun, B., Zaman, M. & Birinci, S. (2021).Doğu Karadeniz'de somut olmayan kültürel mirasa bir örnek: Işık Dili (KUŞKÖY/ÇANAKÇI/GİRESUN). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(Özel Sayı), 106-127.
- Üstüner, M. (2019).Kültür turizmini deneyimlerinin müşteri memnuniyetine etkisi: Diyarbakır Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman, 3-12.
- Yao, D., Zhang, K., Wang, L., Law, R., & Zhang, M. (2020).From religious belief to intangible cultural heritage tourism: A case study of Mazu belief, *Sustainability*, 12(10), 4229.
- Yayla, Ö., & Şirin, E. (2022).Kentleşmenin ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği üzerindeki etkisinin belirlenmesi: Kadirli örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 8(4).
- Zhang, Y., & Lee, T. J. (2022).Alienation and authenticity in intangible cultural heritage tourism production, *International Journal of Tourism Research*, 24(1), 18-32.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı:	Ayşe Gül ÖNCÜLOKUR
Uyruğu:	T.C

EĞİTİM

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Turizm Rehberliği	Batman Üniversitesi	2022

UZMANLIK ALANI
KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ VE TURİZM

YABANCI DİLLER
İNGİLİZCE B1-B2.
MESLEKİ RUSÇA A1-A2.

YAYINLAR

Öncülokur, A. G., & Genç, V. (2024).Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Bakırcılık Mesleği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 8(1), 86-100.

Öncülokur, A., Akaslan, E., Barış, N., & Dilek, S. E. (2023).Turizm ve deneyim ilişkisi: YÖK ulusal tez merkezindeki lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik bir değerlendirme. *Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 58-68.

Öncülokur, A. & Genç, V. (2023).Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Bakırcılık Mesleği, *ICEPHSS'23 international congress of economics, politics, humanites and social sciences*, Batman, 20.